

Společnost

30

chráněná krajinná oblast

SLAVKOVSKÝ LES

ARNIKA

INFORMAČNÍ A METODICKÝ LIST

č. 30 - 1992

ZA PŮVODNOST A OBSAHOVOU SPRÁVNOST PŘÍSPĚVKŮ RUČÍ AUTORI

335	RUSKÝ KOSTEL V KARLOVÝCH VARECH	Stanislav Burachovič
336	GEOLOGICKÝ PARK PŘÍRODNÍ EXPOZICE HORNIN SLAVKOVSKÉHO LEZA.....	Petr Bouše
339	SKALNÍ VÝCHOZY.....	Stanislav Wieser
340	OBNOVENÍ BOTANICKÉ SEKCE.....	Miroslav Tréglér
342	STÁTNÍ PŘÍRODNÍ REZERVACE HOLINA A JEJÍ VEGETACE.....	Jaroslava Nesvadbová Jaromír Sofron
345	KDYŽ PŘIŠLA VELKÁ VODA (KARLOVARSKÁ POVODEŇ ROKU 1890).....	Stanislav Burachovič
347	SKLENĚNA KRÁSA V KARLOVARSKÉM MUZEU.....	Stanislav Burachovič
348	ÚŠOVICE - Z HISTORIE OBCÍ VE SLAVKOVSKÉM LESE...Richard Švandrlík	
352	ÚTRŽKY Z HISTORIE.....	Zdeněk Huml
354	JARO.....	Helena Kholová
356	ORCHIDEJE SLAVKOVSKÉHO LEZA.....	Miroslav Tréglér
366	GEOBOTANICKÉ EXKURSE PO ČECHÁCH V ROCE 1925....Karel Domin	

Barevná fotografie na přední straně obálky: KARLOVY VARY - RUSKÝ KOSTEL (článek na straně 335) - fotografie ing.Stanislav Wieser.

Barevná fotografie na zadní straně obálky: SKALNÍ VÝCHOZ U BEČOVA NAD TEPLOU (článek na straně 339) - fotografie ing.Stanislav Wieser.

TOTO ČÍSLO ARNIKY NEPROŠLO JAZYKOVOU ÚPRAVOU

ARNIKA - informační a metodický list, jako nepravidelník vydává Správa chráněné krajinné oblasti Slavkovský les pro aktiv dobrovolných spolupracovníků. Uzávěrka tohoto čísla (30/1992) 10.února 1992.

Řídí redakční rada ve složení: RNDr.Jaroslav Boček, PhDr.Stanislav Burachovič, ing.Josef Královec,CSc, Ellen Volavková, prom.psych. Odpovědný redaktor Jan Harvánek. Adresa redakce: Správa chráněné krajinné oblasti Slavkovský les, Anglická 15, 353 01 Mariánské Lázně. Tisk barevné obálky: Tiskárny SNP MARTIN. Tisk TISKÁRNA KUBEŠ, LOKETSKÁ 10, KARLOVY VARY, tel.43240.

K BAREVNÉ FOTOGRAFII
NA PŘEDNÍ STRANĚ OBÁLKY

RUSKÝ KOSTEL v Karlových Varech

PhDr. STANISLAV BURACHOVIČ

Nejvýraznější a také nejudržovanější stavební dominantou tzv. Westendu v Karlových Varech je ruský kostel. Základní kámen pravoslavného kostela sv. Petra a Pavla byl položen 11. července 1893. Stavbu, jež byla financována bohatými ruskými rodinami, zejména Romanovci, projektoval Gustav Wiedemann z Františkových Lázní. Slavnostní vysvěcení dokončeného kostela bylo provedeno dne 9. června 1897 za účasti sekretáře ruského vyslanectví ve Vídni Neliidoffa, který v Karlových Varech zastupoval carský dvůr.

Kostel je věrnou kopí klasických byzantských staveb. Má půdorys tvaru kříže s půlkruhovým závěrem. Nad prostorem křížení se vypíná středová kopule s lucernou, nejvyšší věž je nad průčelím. V rozích čtverce mezi rameny kříže jsou umístěny čtyři malé věžičky s cibulovitými báními. Exteriér kostela má bohatou plastickou a malířskou výzdobu. Uvnitř je chován cenný dřevěný ikonostas s obrazy světců od malíře Tjurina, dar od velkokněžny Jeleny Pavlovny.

Někteří badatelé uvádějí, že architekt Wiedemann použil při vypracování projektu kostela dřívější plány akademika D.V.Uchтомského, čímž zpochybnují Wiedemannovo autorství.

Délka chrámu včetně zvonice činí 41 metrů, šířka 14 metrů, výška zvonice 40 metrů a výška chrámu pod kopulí 21 metrů. Kostelní zvony v počtu šesti kusů byly dovezeny z Ruska. Z příspěvků volyňských Čechů byly v Innsbrucku zhotoveny chrámové vitráže. Zobrazují Spasitele (oltář - střední okno), sv.Jana Zlatoustého a Vasila Velikého (apsida), knížete Václava a kněžnu Ludmilu (okna středu chrámu).

V uplynulých dvou desetiletích proběhly v chrámu rozsáhlé renovační a restaurátorské práce, jejichž zásluhou je ruský kostel krásnou ozdobou lázeňského města.

JARNÍ LEDY NA TEPLÉ
... (foto Wieser)

GEOLOGICKÝ PARK

PETR BOUŠE

PŘÍRODNÍ EXPOZICE HORNIN SLAVKOVSKÉHO LESA

Zatímco s mnoha druhy zvláštních, atraktivních, exotických či jinak zajímavých minerálů a hornin se lze seznámit ve většině muzeí, tak nerosty běžně se vyskytují okolo nás, v expozicích zastoupeny obvykle ...sou. A právě ze snahy poskytnout informace i o těchto "obyčejných" nerostech, vznikla již před mnoha lety idea geologických parků - expozic, kde by byly takové nerosty soustředěny do malého prostoru v přirozeném přírodním prostředí.

S touto myšlenkou přišli poprvé francouzští, italští, čeští a švýcarští geologové na mezinárodním kongresu v roce 1984. Z těchto čtyř návrhů byl nakonec vytvořen pouze geopark u nás v Československu, v Mariánských Lázních. Práce na tvorbě geoparku trvaly od roku 1985 do roku 1990.

Dnešní podoba a geologická stavba Slavkovského - Císařského lesa je výsledkem velmi dlouhého a složitého vývoje, jehož počátek se datuje do období tzv. svrchního proterozoika (před téměř 600 miliony let). Epochy klidného vývoje byly vícekrát přerušeny obdobími mohutných a bouřlivých proměn, spojených se vznikem nových hornin, ale i přeměnami hornin starých. Výrazně se měnila i morfologie povrchu krajiny.

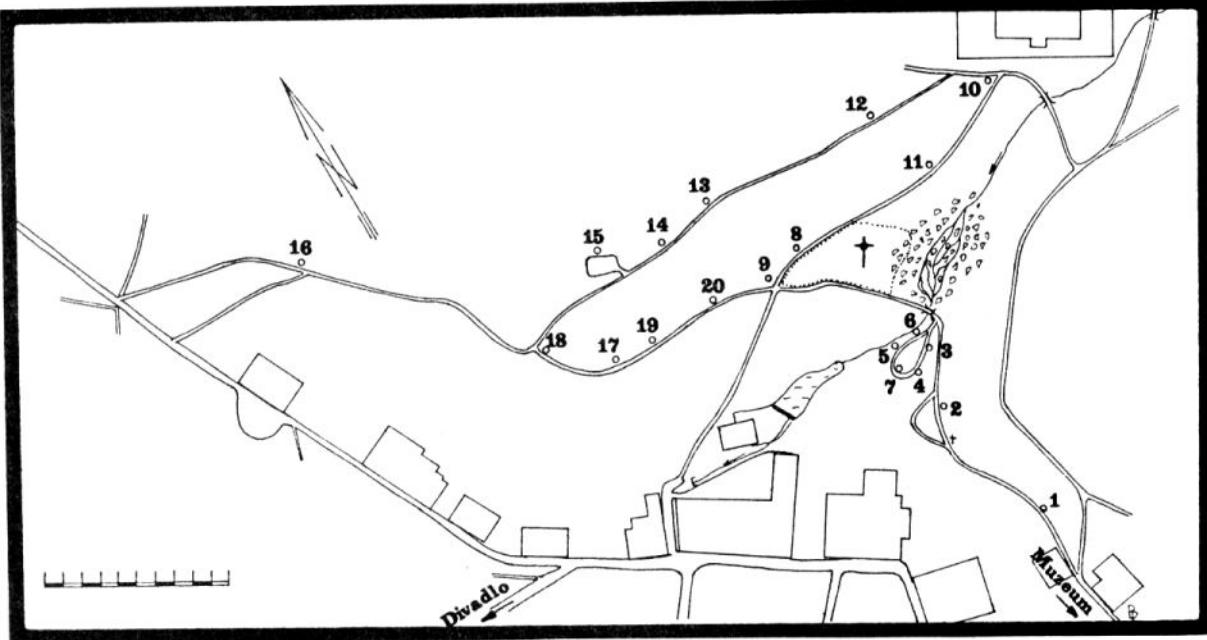
V expozici, v budově Městského muzea, je nastíněn geologický vývoj oblasti od počátku po současnost. Jsou zde ukázány i mnohé zvláštnosti okolní krajiny,

včetně její složité geologické stavby (oblast leží u styku několika velkých geologických jednotek) i mnoha jiných zajímavostí. Není to však vše, co může muzeum nabídnout.

Půjdete-li procházkou lesem do Mlýnského údolí (v blízkosti muzea), zajisté vás zaujmou nápadné skupiny kamenů podél cest s tabulkami označujícími názvy hornin. I zde, ve volné přírodě uprostřed bukového lesa, protkaného sítí cestiček s lavičkami pro odpočinek i rozjímání, se stanete návštěvníky muzea - jeho jedinečné expozice v přírodě, GEOLOGICKÉHO PARKU.

Na ploše téměř 10 ha je zde vystaveno přes 300 kamenů (největší váží více jak 16 tun). Známých i neznámých, běžných i vzácných - tvořících společně základ okolní krajiny. Tedy to, na čem vzniklo všechno ostatní: minerální vody, živá příroda a nakonec i lidská obydlí. Od hornin nejstarších (téměř 600 milionů let), až po horniny vzniklé poměrně nedávno (před 6 miliony lety). Od hornin "obyčejných", přes různé přechodové typy, až po specifické materiály, které náš kraj proslavily (např. hadce, z nichž se dříve vyrábělo mnoho krásných předmětů).

Jednotlivé ukázky jsou nejen v "přírodním" stavu, ale často mají vyleštěnou plochu. Mnohoho z vás asi překvapí, jakou i "obyčejný" kámen, po kterém denně šlapete, může v sobě skrývat neobvyčejnou krásu. Nejen laik, který ocení krásné přírodní tvary a barvy, ale i odborník

GEOPARK - HORNINY SLAVKOVSKÉHO LEŠA - VYSTAVENÉ UKÁZZKY: Zastavení 1 (ukázky 1-9): HORSKÁ ŽULA. Zastavení 2 (ukázky 10-22): ŽULOVÝ PORFYR. Zastavení 3 (ukázky 23-37): KRUŠNOHORSKÁ ŽULA. Zastavení 4 (ukázky 38-45): MUSKOVICKÁ ŽULA. Zastavení 5 (ukázky 46-50): ALBITICKÁ ŽULA. Zastavení 6 (52-57): GREISEN. Zastavení 7 (58-62): KŘEMENNÁ ŽILOVINA. Zastavení 8 (63-66): BIOTITICKÁ ORTORULA. Zastavení 9 (58-87): MIGMATITICKÁ RULA. Zastavení 10 (88-94): PARARULA. Zastavení 11 (78-87): DVOJSLÍDNÝ SVOR. Zastavení 12 (96-104): ERLAN. Zastavení 13 (105-130): KONTAKTNÍ ROHOVEC. Zastavení 14 (131-173): KVARCIT. Zastavení 15 (139-173): AMFIBOLIT. Zastavení 16 (174-180): AMFIBOLOVÁ RULA. Zastavení 17 (181-185): ČEDIČ. Zastavení 18 (186-198): ČEDIČ. Zastavení 19 (199-206): HADEC. Zastavení 20 (207-215): HADEC.

si zde přijde na své. Výběr jednotlivých ukázek charakterisuje geologickou stavbu Slavkovského lesa. Na leštěných plochách je velmi dobře patrná vnitřní stavba hornin, struktury, textury. Nachází se zde i několik vzácných ukázek, jaké lze jen velmi těžko spatřit jinde.

Expozice je v mnoha směrech jedinečná. Nejen že opouští tradiční muzejní prostory a zavádí návštěvníka pod širé nebe, nejen že je první svého druhu v ČSFR a svým pojetím je ojedinělá i ve střední Evropě, ale především tím, že otevírá nové pohledy na věc tak "obyčejnou", jakou je kámen.

Geopark úzce navazuje na geologickou, resp. přírodovědnou část expozice muzea.

V průběhu celého tvoření Geoparku byl natočen i krátký film, který je možné shlédnout v Městském muzeu. Scénář a režie filmu - Josef Cisařovský, kamera Karel Machon a odborný poradce byla Iva Militká. V současné době je připraven k tisku i podrobný průvodce touto přírodní geologickou naučnou stezkou.

Odborným poradcem při přípravě Geoparku byl ing. Zdeněk Pácal, CSc. Výtvarné řešení akad. arch. Jiří Pecl, akad.soch. Petr Cisařovský a akad.mal.Karel Haloun. Vyhledávání a výběr vzorků v terénu provedli ing. Zdeněk Pácal, CSc a Petr Bouše.

UPOZORNĚNÍ

V tomto roce je plánováno vydání tří čísel Arniky (č.30,31,32) v tradičním rozsahu a rozměru. Mnozí z vás si dívají Arniky svázat vždy po deseti číslech. Letos proto počkejte a do této "desítky" přidejte i letošní tři čísla. Od č.33, to je od roku 1993,dostane Arnika nový kabát. Dojde k zásadní změně rozměru.Zůstane zachována barevná obálka a vnitřní počet stran se zvýší. Po obsahové stránce se budeme snažit dodržet již tradiční trend. Věříme, že plánovaná změna vás potěší a že nový styl práce v přípravě pro tisk (počítačový systém sazby) zvýší atraktivnost vzhledu Arniky.

Počítáme opět s vaší podporou a těšíme se na vaši aktivní spolupráci. Zároveň věříme, že Arnika zůstane věrným rádcem a pomocníkem všech aktivistů Správy chráněné krajinné oblasti Slavkovský les.
Redakce

ČÁST ŽULOVÉ SKALNÍ HRADBY NA JELENÍM VRCHU (fotografie S.Wieser)

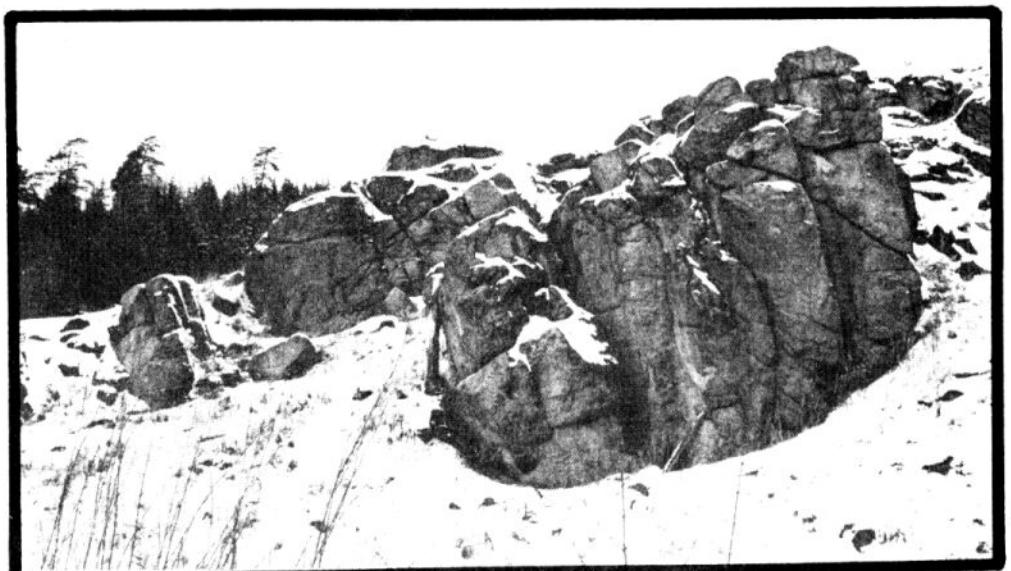
(k barevné fotografii na zadní straně obálky)

S K A L N Í V Ŷ C H O Z Y karlovarského žulového masívu vytvářejí četné krajinné dominanty. Castěji však jsou bizarní útvary skryté v lesích. O řadě takových, které stojí za pozornost na území Slavkovského lesa, jsme již v Arnice psali. Barevný obrázek nápadně části mrazového srubu východně od Bečova nad Teplou jistě nebude poslední pozvánkou k exkurzím do mnohotvárného světa skal. Jedna z uvedených černobílých fotografií připomíná žokovité útvary zvané Moučné pytle na Jeleném vrchu nad Cihelnami (viz Arnika č.3/1982), druhá je vzpomínkou na Divoký kámen zatopený údolní nádrží Stanovice.

Hlubinný masív je zvětráváním a odnosem obnažován a tvarován. Vznikají mrazové sruby na svazích a skalní hradby nebo izolované skály na návrších. U Bečova nad Teplou jsou definovatelné i další skalní tvary, o kterých byla zmínka v Arnice č.19.

Monumentálně vyhlízející skála ční nad lesnatými svahy, v jejichž záplavě ve skutečnosti zaniká, díváme-li se ze silnice mezi Bečovem a Toužimí severním směrem. Vstoupíme-li do svahů nad potůčkem, sledovaným zeleně značenou stezkou, najdeme mnoho balvanů, skal a překvapení.
(ing. Stanislav Wieser)

ŽULOVÉ MRAZOVÉ SRUBY V ÚDOLÍ LOMNICKÉHO POTOKA U DIVOKÉHO KAMENE (foto Wieser)

NECHRASTEC VÝBĚŽKATÝ NA BEČOVSKU

text a fotografie
MIROSLAV TRÉGLER

obnovení botanické sekce

VZNIK JAKÉHOKOLIV SPOLEČENSTVÍ lidí, sdružujících se na základě stejněho zájmu (jde-li o zájem poctivý a ušlechtilý), je vždy velice prospěšný jak celku, tak jednotlivým subjektům. Taktéž například vznikl před léty aktiv spolupracovníků chráněné krajinné oblasti Slavkovský les. Na tomto principu měla fungovat i botanická sekce. Bohužel, od poslední schůzky sekce už uplynulo pár let a tak, dá se říci, zanikla. Jednotlivci sice dál brázdí krajinu Slavkovského lesa, zaznamenávají do paměti či do pasportů botanická naleziště - chybí však potřebná koordinace tohoto průzkumu. Chybí prostor pro předávání vzájemných poznatků, zkušeností, místo pro společné zpracování podkladů, zpráv a článků. Místo, kde by nadšenec, který toho o květeně Slavkovského lesa zatím mnoho neví, ale má zájem se s ní seznámit - tedy místo, kde by získal první informace.

TÍMTO MÍSTEM BY SE MĚLA STÁT obnovená botanická sekce. Představuji si ji jako sdružení vesměs volné, na jehož činnosti by se podíleli všichni ti, kteří mají chuť a zájem o květenu naší oblasti. Neznamená to však, že by svou troškou do mlýna

nemohli přispět i ostatní aktivisté a přátelé a občas přinést do sekce či na Správu CHKO svá mapování. Každá pomoc bude vítána.

DOBA JDE MÍLOVÝMI KROKY KUPŘEDU. Mění se celý ekonomický systém, přepracovává se legislativa, vznikají nová nebezpečí ohrožení přírody. Základním předpokladem kvalitní ochrany přírody je znalost jejího bohatství, znalost souvislostí a vývoje. Je třeba mobilizovat v nás skrytý potenciál schopnosti a to bez rozdílu, zda jsme amatéři či profesionály. Proto všemi deseti hlasuji za myšlenku znovuvzkříšení botanické sekce. Věřím, že tentokráte bude mít delšího trvání.

ÚPLNĚ ELEMENTÁRNÍM A JASNÝM smyslem je obecný zisk informací o krajině, o jejích jednotlivých částech, o nalezištích, druzích apod. V určitém smyslu ochranářské mapování splňuje přirozenou touhu člověka po poznání. Dochází k duševnímu obohacení mapujících jedinců a při dobře zpracovaných záznamech i k celospolečenskému přínosu. Máme-li nálezy z terénu kvalitně podchycené a zamalované v mapách, získáme tím důležitý podklad pro analýzu krajiny či jednotlivých lokalit pro další potřeby.

PRAKTICKÝ OCHRANÁRSKÝ VÝZNAM mapování je zřejmý, uvědomíme-li si, že Správa CHKO se během roku vyjadřuje ke spoustě investičních záměrů a čím více toho o terénu ví, tím pádnější jsou případné argumenty proti té či oné nevhodné činnosti. Stejně tak nelze vypracovat hodnotný systém územní ekologické stability bez dostatečné znalosti současného stavu území.

O ÚMYSLU ETICKÉM A MORÁLNÍM není třeba se příliš rozepisovat. Je známou skutečností, že s mírou poznání se prohluší vztah k poznanému.

KAŽDÝ, KDO S MAPOVÁNÍM KVĚTENY začíná a nemá zatím žádné zkušenosti, si zákonitě položí otázku, které druhy má vlastně mapovat a v krajině vyhledávat. Rozhodně je třeba mapovat rostliny z obecného hlediska jakoukoli měrou ohrožené a tudíž zapsané v tzv. Červeném seznamu. Tento seznam je k dispozici na Správě CHKO.

DÁLE JE DOBRÉ MAPOVAT CHRÁNĚNÉ druhy dle vyhlášky č.54/1958, i když pravděpodobně s účinností nového zákona o ochraně přírody přestane platit a bude nahrazena novelizovanou vyhláškou.

NAKONEC JE MOŽNÉ MAPOVAT DALŠÍ druhy dle vlastního uvážení, které v naší oblasti příliš neprosperují, nebo jsou existenčně ohrožené, aniž by se jednalo o rostliny z výše uvedených dokumentů.

ROZSAH MAPOVANÝCH DRUHŮ NENÍ tedy nijak striktně určen a bude se neustále doplňovat podle vývoje jednotlivých stanovišť a to jak v celostátním, regionálním či místním měřítku.

NAKONEC BYCH SE PŘECE JENOM zmínil o některých zájmových rostlinách, které je dle mého názoru většina strážců

schopna rozseznat a zakreslit do pasportů či map. Jedná se vesměs o těžko zaměnitelné druhy, jako například řada rostlin z čeledi vstavačovitých (orchideje), kosatce žlutý a sibiřský, prvosinky jarní a vyšší, horce, horčeky, oměje (žlutě kvetoucí oměj vlčí mor, podél vodních toků rostoucí oměj růžnobarvý), upolín nejvyšší, arnika horská, vřesovec pleťový, líkovec jedovatý, tučnice obecná, tolíje bahenní, rosnatka okrouhlolistá, vachta trojlístá, lili, zlatohlávek, zimostálezek alpinský, udatná lesní a další. Moc praxe není zapotřebí ani k rozseznání některých kapradin a kapradinek - sleziníky na hadcovém podkladě, vratička měsíční, kapradinka skalní, žeberovice různolistá, čiplavuň, jež se také v některých druzích v oblasti Slavkovského lesa vyskytuje (plavuň vidlačka, plavuňík zploštělý, plavuňík alpský, vraneč jedlový a snad i další druhy).

OCÚN JESENNÍ V ÚDOLÍ TEPLÉ (vlevo),
UPOLÍNOVÉ LOUKY MEZI PRAMENY A NOVOU VSÍ (fotografie vpravo)

STÁTNÍ PŘÍRODNÍ REZERVACE HOLINA A JEJÍ VEGETACE

Jaroslava Nesvadbová
Jaromír Sofron

STÁTNÍ PŘÍRODNÍ REZERVACE HOLINA je pro Slavkovský les svým způsobem unikát. Je až s podivem, že toto zajímavé území nebylo dosud v literatuře zpracováno. Až na ojedinělý příspěvek o ornitologickém průzkumu (JÄGER 1990), chybí v literatuře jakýkoli údaj. O území se nezmiňují DOMIN 1924, VESELÝ 1937, ani SKALICKÝ, CHRTEK et GILL 1966. Snad nikde v tomto pohoří nenajdeme tak zachované a tak floristicky bohaté tzv. květnaté bučiny jako zde, i když původně to byly zřejmě jedlobučiny. A tak ústní ocenění porostů dr. Zd. Vulterinem v roce 1970 po písemném zpracování návrhu na ochranu ing. J Schlossarem v letech 1973 a 1980 doznalo svého cíle ve zřízení státní přírodní rezervace vyhláškou MŽP ČR ze dne 14. prosince 1990 o výměře 40,84 ha. Území leží cca 2 km východně od Lázní Kynžvartu v nadmořské výšce 670 - 760 m.

VPESTRÉM BYLINNÉM PATŘE TĚCHTO bučin rostou mařinka vonná (*Galium odoratum*), bažanka vytrvalá (*Mercurialis perennis*), kyčelnice devítilistá (*Dentaria enneaphyllos* - v území velice častá a to i na lokalitách s už neexistujícími bučinami), kostřava lesní (*Festuca altissima*), věsenka nachová (*Prenanthes purpurea*), žindava evropská (*Sanicula europaea*), plciňk tmavý (*Pulmonaria obscura*), ječmenka evropská (*Hordelymus europaeus*), strdivka níci (*Melica nutans*),

samorostlík klasnatý (*Actaea spicata*), sveřep Benekenův (*Bromus benekenii*), violka lesní (*Viola reichenbachiana*), čistec lesní (*Stachys sylvatica*), knotovka červená (*Melandrium rubrum*), pitulník horský (*Galeobdolon montanum*) aj.

RADA TĚCHTO DRUHŮ PŘEZÍVÁ I NA pasekách, kde navíc najdeme např. ostřici bledavou (*Carex pallescens*), ostřici prosovou (*Carex panicea*), ostřici třeslicovitou (*Carex brizoides*), ostřici šedavou (*Carex canescens* = *Vignea cinerea*), svízel bílý (*Galium album*), kozlík poléhavý (*Valeriana procurrens*), hlístník hnízdák (*Neottia nidus-avis*), starček Fuchsův (*Senecio fuchsii*), maliník (*Rubus idaeus*), vikev plotní (*Vicia sepium*), sítinu sivou (*Jancus inflexus*) a řadu dalších druhů.

KROMĚ BUČIN, KTERÉ MAJÍ PŘIROzený charakter, rostou v území kulturní doubravy s dubem letním (*Quercus robur*) a smrčiny. V doubravě s vtroušeným kulturním smrkem (*Picea abies*) v poměrně bohatém bylinném patře se vyskytuje například bažanka vytrvalá (*Mencurialis perennis*), mařinka vonná (*Galium odoratum*), lipnice hajní (*Poa nemoralis*), šťavel kyselý (*Oxalis acetosella*), starček Fuchsův (*Senecio fuchsii*), maliník (*Rubus idaeus*), plícník tmavý (*Pulmonaria obscura*), samorostlík klasnatý (*Actaea spicata*), kostřava lesní (*Festuca altissima*), kostřava obrovská (*Festuca gigantea*), netýkavka nedůtklivá (*Impatiens noli-tangere*), žindava evropská (*Sanicula europaea*), pryskyřník hajní (*Ranunculus nemorosus*), kopřiva dvoudomá (*Urtica dioica*), pstroček dvoulistý (*Maianthemum bifolium*), pryskyřník prudký (*Ranunculus acris*), bolševník bršt (*Heracleum sphondylium*), strdivka nicí (*Melica nutans*), bika hajní (*Luzula luzuloides*) a jiné. Z dřevin jsou vtroušeny klen (*Acer pseudoplatanus*), mléč (*Acer platanoides*), líška (*Corylus avellana*), buk (*Fagus sylvatica*), jeřáb ptačí (*Sorbus aucuparia*), zimolz černý (*Lonicera nigra*), kalina obecná (*Viburnum opulus*).

ÚZEMÍM PROTĚKÁ RAŠELINNÝ POTOK, v prameništích jeho přítoků a na březích drobných vodotečí rostou papratka samičí (*Athyrium filix-femina*), mokrýš střídavolistý (*Chrysosplenium oppositifolium*), řeřišnice hořká (*Cardamine amara*), čarovník alpský (*Circaeaa spina*), škarda bahenní (*Crepis paludosa*), medyněk měkký (*Holcus mollis*), devětsil bílý (*Petasites albus*), jež misty dominuje, rozrazil horský (*Veronica montana*), ostřice řídkoklasá (*Carex remota*), ostřice lesní (*Carex sylvatica*), zběhovec plazivý (*Ajuga reptans*), blatouch bahenní menší (*Caltha palustris subsp. *minur**), krabilice chlupatá (*Chaerophyllum hirsutum*), ptačinec hajní (*Stellaria nemorum*), přeslička lesní (*Equisetum sylvaticum*), vrbina hajní (*Lysimachia nemorum*), řemenka hajní (*Myosotis nemorosa*), vraničko čtyřlisté (*Paris quadrifolia*) a jiné.

kyčelnice devítilistá

čarovník alpský

hrachor horský

kozlík poléhavý

kokořík přeslenatý

Z DOPROVOVNÝCH DŘEVIN POTOKŮ je hojnější olše lepkavá (*Alnus glutinosa*), vyskytuje se však i olše šedá (*Alnus incana*) a jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*).

Z DALŠÍCH VÝZNAČNĚJŠÍCH DRUHŮ rostou na různých místech rezerva ce např. pižmovka mošusová (*Adoxa moschata*), třtina chloupkatá (*Calamagrostis villosa*), ostřice řízná (*Carex gracilis*), kaprad osténkatá (*Dryopteris carthusiana*), kaprad širolistá (*Dryopteris dilatata*), doubravník sličný (*Gymnocarpium dryopteris*), netýkavka malokvětá (*Impatiens parviflora*), hrachor horský (*Lathyrus linifolius*), lecha jarní (*Lathyrus vernus*), pšeničko rozkladité (*Milium effusum*), mateřka trojzilná (*Moehringia trinervia*), kokořík přeslenatý (*Polygonatum verticillatum*). Z dřevin ojediněle jilm horský (*Ulmus glabra*) a lípa srdcítá (*Tilia cordata*). V. Procházka udává kdysi výskyt kyčelnice cibulkonosné (*Dentaria bulbifera*), jež nebyl námi potvrzen.

Z UVEDENÉHO PŘEHLEDU JE PATRNÉ, že zde prakticky chybějí druhy, do posud uváděné jako chráněné podle vyhlášky č. 54 MŠK z roku 1958. Ve srovnání s jinými "slavkovskými" rezervacemi, jako jsou Křížky, Upolínová louka, Kladské rašeliny a další, zde téměř chybějí i druhy ohrožené; pouze čtyři druhy (KOZLÍK POLÉHAVÝ, ČAROVNÍK ALPSKÝ, KYČELNICE DEVÍTILISTÁ a HRACHOR HORSKÝ) jsou hodnoceny (Holub, Procházka et Čeřovský 1979) jako "vzácnější taxony vyžadující pozornost". V případě státní přírodní rezervace Holina není tedy možné, jak bývá zvykem v ochranářských pracích, uvádět jména unikátních, chráněných či ohrožených druhů respektive stavět charakteristiku území na pouhém výčtu několika druhů.

KOMPLETNÍ SEZNAM DRUHŮ A SYNTAXONŮ bude zveřejněn v některém z odborných časopisů; zatím je k dispozici u autora článku.

LITERATURA

- Domin K., 1924: CÍSAŘSKÝ LES, Arch. Přírod. Výzk. Čech, Praha, 17/3: 1-91
- Holub J., Procházka F. et Čeřovský J., 1979: SEZNAM VYHYNULÝCH, ENDEMICKÝCH A OHROŽENÝCH TAXONŮ VYŠŠÍCH ROSTLIN KVĚTENY ČSR (1. verze) - Preslia, Praha, 51: 213 - 237
- Jäger D., 1990: ZPRÁVA O ORNITOLOGICKÉM PRŮZKUMU. PTACTVO STÁTNÍ PŘÍRODNÍ REZERVACE HOLINA. - Arnika, Mar. Lázně, 24: 124 - 127
- Skalický V., Chrtek J. et Gill J., 1966: POZNÁMKY KE KVĚTENĚ OKOLÍ MAR. LÁZNÍ. - Preslia, Praha, 38: 84-98
- Veselý J., 1937: PŘÍSPĚVEK KE KVĚTENĚ ZÁPADNÍCH ČECH. - Věda přír. 18: 146-148

MLÝNSKÁ KOLONÁDA PO POVODNÍ ROKU 1890 (Akvarel Antonia Drumma)

SVĚTOVÉ LÁZNÉ KARLOVY VARY mají velice pestré dějiny. Od jejich založení českým králem a římským císařem Karlem IV. v půli 14. století uplynulo již více než 600 let. Vznik a vývoj vřídelného města byl vždy nerozlučně spjat s blahodárnými účinky jeho teplých minerálních pramenů. Stará historie lázní je kronikou vzestupů a pádů. Město bylo několikrát postiženo katastrofálními živelnými pohromami - požáry (1604 a 1759) a povodněmi (1582, 1821 a 1890).

CHCI DNEŠ ČTENÁŘŮM VYPRÁVĚT o velké karlovarské povodni roku 1890. Při boji s ní a při odstraňování jejích tragických následků sehrál důležitou roli hasičský sbor vřídelného města. V souvislosti s povodní, byť je to trochu paradoxní, plně prokázal svou kvalitu a akceschopnost, za což se mu také dostalo četných poct a uznání.

NEŠTĚSTÍ V PODOBĚ ROZBOUŘENÉHO vodního živlu se na město přivalilo dne 24. listopadu 1890. Jeho síla a ničivé účinky předčily všechny předchozí karlovarské povodně. Již několik dní předem se hladina říčky Teplé zvýšila v důsledku dlouhotrvajících dešťů v oblasti Císařského lesa. V průběhu noci z 23. na 24. listopad voda dále stoupala a v ranních hodinách už vytékala z kanálů na Divadelní náměstí a na Tržiště. Majitelé obchodů byli vyrozuměni o hrozícím nebezpečí a vyzváni, aby své zboží ochránili před škodami. Od osmé hodiny ranní začala voda prudce stoupat a zatopila sklepy a přízemí domů na Staré a Nové louce a na Tržiště. Příčinou byla průtrž mračen v regionu Teplé a obce Pramenů.

KDYŽ PŘIŠLA VELKÁ VODA

(KARLOVARSKÁ POVODEŇ ROKU 1890)

STANISLAV BURACHOVIČ

VDEVĚT HODIN DOPOLEDNE SE VODA Teplé vyhrnula přes nábřežní zdi v úseku Jánského mostu a ničivě se valila Vřídelní ulicí a Tržištěm. Butiky na Staré louce byly zkrátka zcela zaplavené až do výše střech. Město zachvátila atmosféra paniky, hrůzy a zmaru. Do ohlušujícího hukotu vodních mas zaznívalo vyzvánění hasičského zvonku, který volal k pohotovosti všechny příslušníky sboru. Na vlnách plavalo dřevo, vyvrácené stromy, nábytek, části mostů a lávek, dílem i celé mosty, lavice, boudy a hospodářské náčiní. Plovoucí předměty vážně ohrožovaly lidské životy a domy. Rolety výkladních skříní se trhaly jako papír a zboží bylo bleskově vyplavováno z krámů. Hasičské a další záchranné sbory pracovaly u trojičného sloupu, snažily se vyprošťovat z vln velká dřeva a vše, co ohrožovalo zdi domů.

STAROSTA EDUARD KNOLL NA TÉMŽE místě osobně řídil záchranné práce. Po čase byl odvolán s tím, že na Staré louce jsou ohrozeny lidské životy. S okresním komisařem dr. Mauříkem se Knoll vydal přes Zámecký vrch a ulici Pod Jelením skokem do domu "Dva čápi", z jehož balkonu dál řídil všechny záchranné akce. Na střechách butiků na Staré louce uvízli jejich majitelé a volali o pomoc. Ohrozeným byla házena lana a těmi byli postupně zachraňováni. Když jednomu muži lano vyklouzlo z rukou a nešťastník se potopil do divokých vln, dostal starosta infarkt, jemuž zkrátka podlehl.

MEZITÍM VODA VYRVALA Z DOMŮ V Mlýnské ulici a na Tržišti dřevěné rámy oken a dveří, které pak vážně poškozovaly zdivo domů. Vodní živel velmi vážně narušil četné domy, nejhůře však dopadl dům "Kávovník", jehož část se zřítila. Z desítek domů museli být obyvatelé vyproštěni za pomocí hasičských žebříků. V jedenáct hodin dosáhla voda svého nejvyššího stavu, jenž činil 4,83 metrů nad normál.

JEDINOU SPOJNICÍ OBOU BŘEHŮ Teplé byl vysoko položený Františkův most u celního úřadu (dnes most u Hlavní pošty). Odpoledne začala voda klesat a do večera se vrátila Teplá do svého řečiště. Teprve poté se daly přehlédnout obrovské škody povodně. Všechna nábřeží byla rozervána až do hloubky jednoho metru. Potrubí různých vedení přerušená a poničená, všechny obchody a přízemní prostory byly zanešeny vrstvou bahna, většina mostů byla zdevastována. Z domů museli hasiči, policie a záchranné oddíly vyprostit celkem 69 osob. Domy "Zlaté jablko" a "Švýcar" v Mlýnské ulici byly natolik poničeny, že se musely zbourat. Celkem povodeň zničila 14 mostů a lávek, poškodila 240 domů a 400 butiků. Škody na majetku města byly vyčísleny na 300 000 zlatých, škody obyvatelstva se pohybovaly kolem 1,5 milionu zlatých.

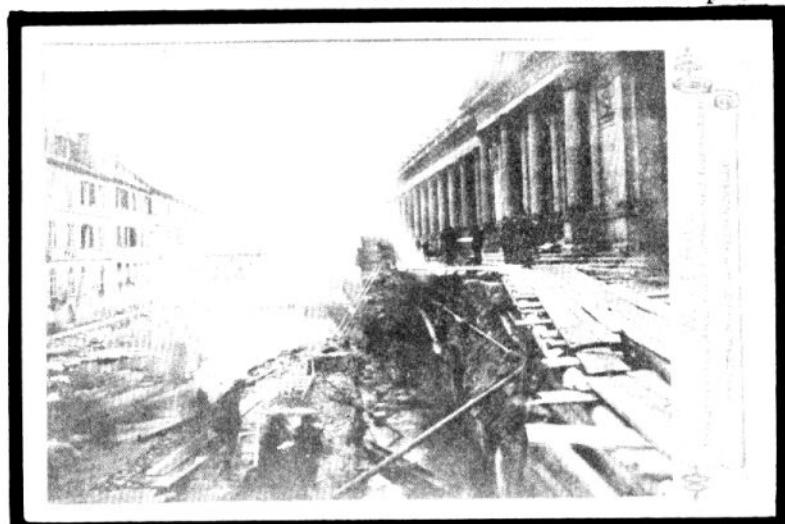
ČLENOVÉ STŘELECKÉHO SPOLKU zajišťovali v prvních dnech po povodni hlídání poničených obchodů a domů. V přízemních oknech domů se vždy večer musely rozsvěcovat svíce k osvětlení ulic, neboť pouliční plynové osvětlení bylo zničeno. Večer v září svíček město působilo jako hřbitov o dušičkách. Městská rada zasedala od večera 24. listopadu po mnoho dnů nepřetržitě, neboť musela řešit tisíce problémů.

PODLE ZPRÁVY VYŠETŘOVACÍ KOMISE okresního hejtmanství padal největší díl viny za celou katastrofu na hlavy dozorčího personálu Sladovnického rybníka (Malzteich) u Teplé, který otevřel tři stavidla v nesprávný čas a najednou.

DNE 27. LISTOPADU SE ZA ÚČASTI tisíců obyvatel Karlových Varů konal okázalý pohřeb starosty Eduarda Knolla.

POTÉ, CO SE O VELKÉ KARLOVARSKÉ povodni dozvěděl svět, začaly z četných států k Vřídlu docházet rozličné finanční a materiální pří-

POVODEŇ V ROCE 1890 (W.JERIE)
kabinetka - nevidovaný fond
okr.archivu Karlovy Vary

pěvky k rychlé obnově proslulého lázeňského města. Dne 4. prosince 1890 přijel na vizitaci škod z Prahy místodržící hrabě František Thun - Hohenstein. Karlovarská městská rada jej požádala o bezúročnou státní půjčku ve výši 1 milionu zlatých k odstranění škod.

VELKOU STAROST MĚLO MĚSTO O rychlé vyčištění a obnovení svých pramenů. S úlevou bylo konstatováno, že Vřídlo a ostatní thermы nedoznaly ničivou povodní žádných škod.

PO TRAGICKE ZKUŠENOSTI S VELKOU povodní roku 1890 se Karlovy Vary snažily v dalších letech účinně od sebe odvrátit nebezpečí záplav. Jediným řešením se ukázala být stavba údolní přehrady na Teplé v úseku mezi Březovou a Cihelnami. Po dlouholetých hospodářských potížích se konečně podařilo tuto přehradu postavit v roce 1936.

(Zpracováno s použitím kronikářských záznamů Alfreda Doroschkina - Kurzgefaßte Karlsbader Chronik, 1929)

FOTO: TONI OEHLE

NOVINKA: SKLENĚNÁ KRÁSA V KARLOVARSKÉM MUZEU

Do roku 1992 vstupuje Karlovarské muzeum s příjemnou novinkou pro své návštěvníky. Dosavadní expozice na Nové louce je doplněna stálou výstavou českého skla 19. století. Prezentuje širokou škálu skvostných exponátů a sklářských technik. Mnoho pozornosti je věnováno dobové produkci řezáků a rytců skla. Pochopitelně nechybí ani bohatá dokumentace k historii a výrobě známé sklárny Moser. Samostatná část expozice pojednává o vedeních Karlových Varů na českém skle 19. století. Lázeňské motivy na skle jsou konfrontovány s předlohami na rytinách a litografiích. (BVR)

TĚŠÍME SE NA VAŠÍ NÁVŠTĚVU! MUZEUM JE OTEVŘENO OD STŘEDY DO NEDĚLE V DOBĚ
9 - 12 a 13 - 17 HODIN.

z historie obcí ve Slavkovském lese

KOSTEL sv.ANTONÍNA PADUÁNSKÉHO V ÚŠOVICích
(stav 1992/únor)

ÚŠOVICE

Dávno před tím, než vznikly Mariánské Lázně, existovala na tomto území ves Úšovice. Katastr téhoto Úšovic byl ve srovnání s jinými vesnicemi značně rozlehлý. Měl přes 1500 hektarů. Proč, o tom si povíme.

V počátcích českého státu se tu rozprostíral široký hraniční hvozd, chráněný chodskými strážemi. Český les a Slavkovský les byly spojeny a na jejich okrajích bylo jen řídke osídlení. Úšovice se krčily na svahu v místech pod dnešním úšovickým kostelem. Kolem roku 1330 přikázal tepelský opat Petr I. mýtit v lese za Úšovicemi (směrem k dnešním Mariánským Lázním) a stavět tu vesnici KAPELEC. Když se to dozvěděl král Jan Lucemburský, nařídil obec okamžitě zrušit. Ale z listiny z roku 1341 se dovídáme, že král Jan - zřejmě na prosbu kláštera - nakonec svolil, aby vymýcená místa mohli Úšovičtí používat. A tak se rozšířil úšovický katastr i na území dnešních Mariánských Lázní. Ves Kapelec navždy zanikla.

KDY VZNIKLY ÚŠOVICE

Obec Úšovice patřila před 800 lety k majetku českého pána HROZNATY. Kdy

byla založena nevíme, ale zdá se, že je mnohem starší než okolní obec. Na pahorku za domy čp.37 a 39 stával tzv. ringval - kruhové zemní dílo s příkopem s průměrem 16-20 metrů. Podobné útvary jsou například u Nimrodu, v Rankovicích či u Těšova. Podle německého archeologa Herrmanna to byla součást sídel prvních Slovanů v 8. století, v nichž se Slované skrývali při nájezdu nepřátel. Ringvaly byly chráněny širokým vodním příkopem.

JAK SI VYKLÁDÁME NÁZEV OBCE?

Soudíme, že se obec nazývá podle potoka Úže (od slova už = had), kterému se tak říkalo snad proto, že se kroutil jako had či že na jeho březích bylo mnoho hadů. Původní název převzali Němci jako "Auscha" (Ouše). České znovuosídlení v roce 1945 na původní název už nenevázalo a potok označilo na "Úšovický potok" a tak německý Auschabach přenesl původní jméno do současnosti.

OKROUHLICOVÝ PŮDORYS

Přestože Úšovice ležely ve svahu - snad jako dávné podhradí dřevěného hrádku - zachovaly až do počátku 20. sto-

letí tvar okrouhlice. Tudy šla kdysi zemská stezka od dnešního Kynžvartu a Valů a dále směrem na Vlkovice, Milhostov, Teplou. Nazývala se CHEBSKÁ CESTA. Jen sporadicky lze nalézt stopy po ní v terénu. Zato ve starých pomístních názvech je stop více. Cesta z Úšovic do Vlkovic byla kdysi "Chebská cesta", podobně poblíž Vlkovic a dnes zanikající úvoz z Milhostova do Ovesných Kladrub označují staré katastry honosným názvem "Chebská silnice".

ZE STARÉ HISTORIE

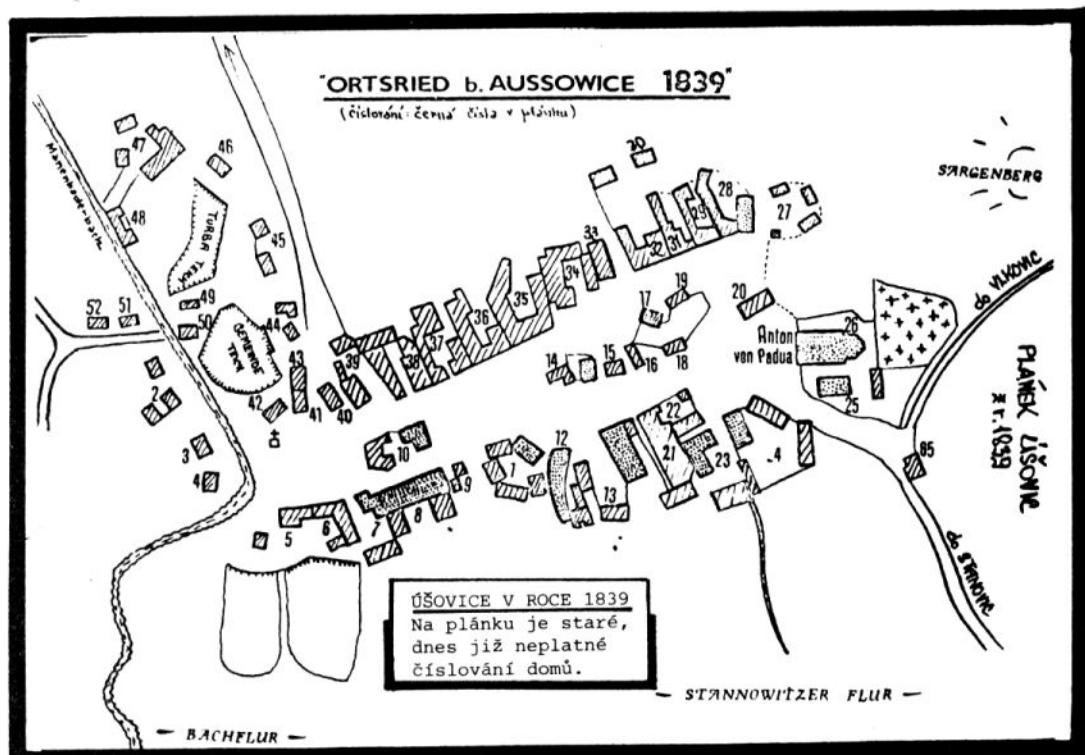
Úšovice jako majetek Hroznatův přešly do vlastnictví kláštera Teplá a jím zůstaly do roku 1848. Staré Úšovice se rozkládaly pod dnešním kostelem a dole při potoce byly tři rybníky. Traduje se, že v roce 1421 přešlo obyvatelstvo kraje na víru podobojojí, později na protestantskou a teprve v roce 1585 je přiměl opat Göhl k návratu k víře katolické. Do třicetileté války se tu těžila cínová a stříbrná ruda a v potocích dokonce zlato (v místech nad Lunaparkem). Stopy po hornické činnosti nacházíme na Hamelice, v Pottově údolí a na odvalech po dlouholeté těžbě v místech nad Ferdinandovým pramenem stojí stáčírna vod - zřídelní závod. První zpráva o úšovických pramech je z roku 1528. Král Ferdinand I. se dozvěděl o zdejších slaných vodách a nechal poslat do Prahy vzorky pramene. Tím začalo dlouhé období pokusů o ziskání soli odpá-

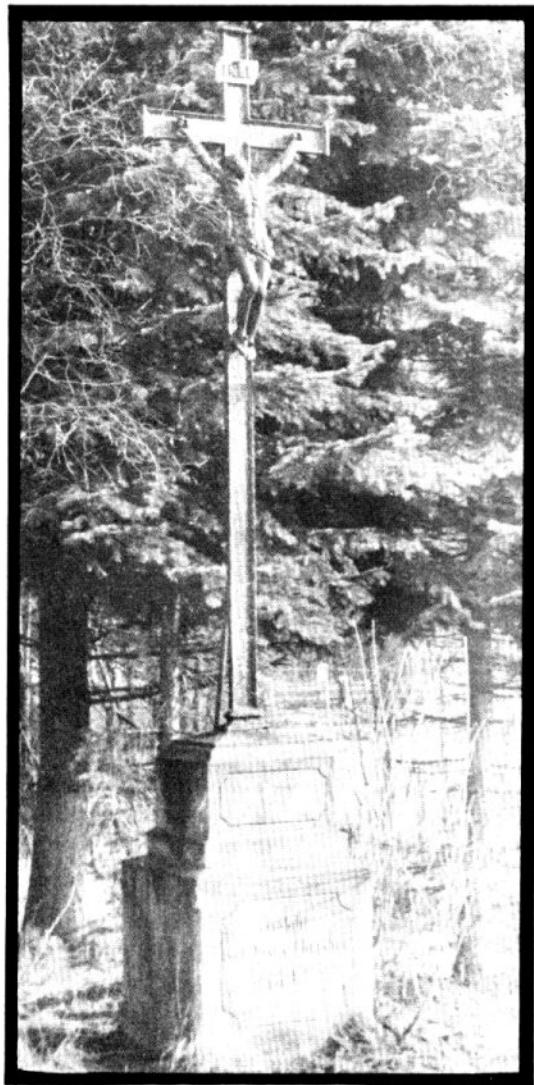
rováním vod pramenů. Pokusů neúspěšných, protože vody neobsahovaly sůl kuchynskou, ale sůl Glauberovu s projímacími účinky.

Od 16. století se objevují zprávy o léčení zdejšími vodami. Do Úšovic přijíždějí i urození nemocní. Původně bydleli u rychtáře, který měl nejlepší dvůr v obci, dokonce i s jednoduchou koupelnou, kam vozil v sudech léčivou vodu od vývěry. Voda se ohřívala rozpálenými kameny. V roce 1609 se tu léčil vídeňský císařský rada Prudentius.

Berní rula (1655) uvádí v Úšovicích devět sedláků a dvanáct chalupníků. 10 hektarů půdy, 129 kusů hovězího dobytu. Mohlo tu bydlet 150 až 200 lidí. K Úšovicím patřil i HAMRNICKÝ DVŮR, koupený v roce 1657 klášterem a obec HAMRNÍKY, založená v roce 1780 jako dominikánská ves. Byla podřízena úšovickému rychtáři.

Roku 1788 měly Úšovice 30 chalup a kolem 200 obyvatel. Brzy nato vznikl kostel sv. Antonína Paduánského (1790) na místě starší kaple. Vnitřní zařízení bylo převezeno do kostela z Vrabině u Stodu a je z roku 1755, tedy starší než sám kostel. Vnitřek kostela byl v roce 1970 přeměněn a původní zařízení z velké části vyměněno. K úšovickému kostelu a knězi patřily k lokalitě i Mariánské Lázne až do roku 1843, kdy se staly samostatnou farností. Na úšovický hřbitov byli

HŘBITOVNÍ KŘÍŽ ZA KOSTELEM sv.ANTONÍNA
NA STARÉM ZRUŠENÉM HŘBITOVĚ (stav 1992)

pohřbívání i nejstarší zemřelí lázeňští hosté.

V roce 1838 měly Úšovice 51 domů, 306 obyvatel a vlastní školu. Budova dnešní školy pochází z roku 1874. Vlivem rozvoje blízkých lázní rychle rostly i Úšovice: v roce 1870 měly už 2261 obyvatel (včetně Hamrníků). Došlo ke sporu o katastr s Mariánskými Lázněmi. Původně končil mariánskolázeňský katastr hned u dnešního Cristalu. Všechny stavby směrem k nádraží ležely na úšovickém katastru. Spor skončil tím, že k 1. lednu 1895 přešla čtvrt Šenov (kolem hostince Šumava) a Nádražní čtvrt katastrálně k Mariánským Lázním. Katastry se tak značně promíchaly, protože například Panská pole zůstala na úšovickém katastru, zatímco nádraží

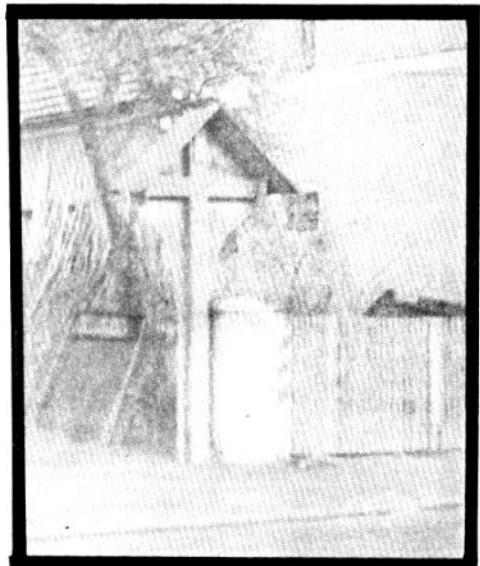
patří k Mariánským Lázním. V říjnu 1941 byly ovšem z nařízení Konráda Henleina z Liberce připojeny Úšovice, Hamrníky a Stanoviště k Mariánským Lázním. Nebylo však sjednoceno číslování a tak dodnes přežívá dvojí číslování domů v Mariánských Lázních. Na úšovickém katastru vyrostla řada výletních kaváren jako Bellevue (dnes di Vittorio), Švýcarský dvůr, Miramonte, Panoramá, Červená Karkulka (původně Café Washington), Café Rosenberg (čp. 249 v Dobrovského ulici), Café Freudenau (dnes Kalifornia) atd. V roce 1922 byla v Úšovicích postavena plochá dráha.

Dnešní Nové Úšovice vyrostly v 50. až 70. letech na lukách a polích starých Úšovic jako sídliště. Ještě mladší je sídliště VORA, nazvané podle starého českého názvu "Bor" (tudy vedla cesta do Mnišského lesa, tzv. Boraweg).

HISTORICKÉ PAMÁTKY

Nejstarší, téměř zaniklou památkou je kruhový val na pahorku, kde jsou dnes zahrádky. Kostel sv. Antonína je významnou památkou z počátků rozvoje lázní. Na zrušený hřbitov upomíná za kostelem 445cm vysoký hřbitovní kříž. Na Palackého třídě při domě čp. 77 je Fischerův kříž s Kristem. Historicky cenná je budova bývalého Ferdinandova mlýna (Úšovice čp. 67), dnes přestavěná, ale připomínající slavné počátky Mariánských Lázní. Objevuje se často na starých rytinách. Cenné jsou i některé dvory v obci. Bohužel zanikl pomník císaře Josefa II. na návsi mezi čtyřmi břízkami (dnes jen tři), který posavili úšovičtí občané podobně jako např. otročinští selskému císaři za to, že je

FISCHERŮV KŘÍŽ PŘED DOMEM č. 77
V ULICI DOBROVSKÉHO (stav 1992)

HISTORICKY CENNÁ BUDOVA BÝVALÉHO FERDINANDOVA MLÝNA - DNEŠ PŘESTAVĚNÁ (stav 1992)

zbavil nevolnictví. Zanikl i válečný pomník z roku 1923, jaké nalézáme ještě v řadě tepelských vsí. Pod kostelem mezi dvěma stromy (dnes protknuto plotem), stával kamenný marter z počátku 18. stol. Byl postaven na místě starého kamenokříže, který připomínal pověst o hrádku Úšovice.

POVĚSTI

Regionální literatura často uvádí pověst o hrádku Úšovice, který stál při staré zemské cestě už před založením kláštera. Jeho majitel, Bohuslav ze Švamberka, se prý účastnil tažení do Itálie a odtud si přivezl i nevěstu. Při svatbě, která se na hrádku konala, vypukl požár a hrádek vyhořel. Do podezření upadla dcera jednoho nevolníka, která se s Bohuslavem už dříve znala. Byla vržena do vykopané jámy, probodena kůlem a zahrabána. Ca-jámy sem vyrostl kůl v mohutný strom - znamení to její neviny. V místě se prý děly zázraky. Snad i stará kaple, postavená nedaleko (v místech kde dnes stojí úšovic-ký kostel), měla připomínat tuto událost.

K této pověsti se vracím malou úvahu. Vždyť také Hroznata se účastnil italského tažení a zřejmě si odtud přivezl

i pověstnou misu, z níž si brali později dělnici na stavbě kláštera mince podle vykonané práce. Hroznatova misa je benátská práce 12. století a je uložena v uměleckohistorickém muzeu v Praze. Podle legendy se také Hroznata oženil, krátce nato ztratil ženu i syna a proto založil klášter. Odkud si nevěstu přivezl však legenda neuvádí.

Německý badatel Urban však připomínal, že majitelem Úšovic nemohl být Švamberk, protože tento rod žil v Čechách až ve 14. století. Jméno je tedy pravděpodobně myšlené. Netýká se pověst přímo Hroznaty, nebo některého jeho druha?

Dřevěný hrádek nebyl už znovu postaven. Dosavadní pátrání v okolí po stopách požáru jsou bezvýsledná, ale terén je po 800 letech dosti změněný, takže by průzkum vyžadoval rozsáhlejší archeologické pátrání.

Jiná pověst se týká ČERTOVY KOMORY nad vsí. Název strmého údolí připomíná, že se zde měl vynořovat ze země čert. Slo asi o nějakou zaniklou hornickou sluj nabo štolu, která strašila děti. Toto místo bylo také nebezpečné pro formany při prudkém stoupání na cestě do Vlkovic.

ÚTRŽKY Z HISTÓRIE

ZDENĚK HUML

DOBA PŘED 140 LETY NEVYKAZUJE v Mariánských Lázních žádné převratné události. Proto se můžeme v útržcích věnovat i některým zábavnějším zprávám.

V TÉ DOBĚ SE NAPŘÍKLAD ODVÁŽně objevil první inzerát na prodej vozu. Byl nabízen vůz dobrý, elegantně stavěný, i když poněkud ojetý, ale zato vídeňský, čtyřsedadlový. Navíc byl chválen jako velice účelně použitelný pro cestování, ale i pro vycházkové jízdy. Cena byla přiměřená...

V MARIÁNSKOLÁZEŇSKÝCH LISTECH lázeňských hostů z roku 1851 nacházíme také doporučení na krámkovou halu, jako centrum čílého obchodního - bazarového ruchu. Hala měla totiž 24 prodejních stánků - boutiquen. Jak je vidět, nic nového ani převratného v našem dnešním bouliqueovém výbuchu, který ovládl i naše lázeňské město. Pro nepamětníky je nutné uvést několik údajů o této hale. Byla postavena v roce 1828 klášterem Teplá, který také jednotlivé krámkы pronajímal kupcům. Hala sama představovala tak trochu oddechový prostor pro lázeňské hosty, unavené dlouhým procházením a pitím velkého množství Křížovky nebo Karolinky. V krámcích byly k dostání jak textilie, tak i výrobky řezbářské, ale i toho času velice módní výrobky z hadce - šperky, skleněné a porcelánové zboží atd. Později byla k její zadní části, tedy východním směrem ke kostelu, přistavena další boutiqueová hala, tzv. horní. Zde zase bylo pečováno o lázeňské hosty dobrým pitím.

ZE SOUPISU VÝZNAMNÝCH NÁVŠTĚVNÍKŮ Mariánských Lázní, nacházíme v Listech toho roku jména: Jeho jasnost kníže Karel Schwarzenberg, c.k. polní maršál, poručík, vojenský a civilní gubernátor Sedmihradska (16.7.1851). Hned následující den přicestovala jeho jasnost kníže Friedrich Schwarzenberg, komoří a generálmajor v Uhrách.

I TECHNICKÝ POKROK MĚL V TISKU své místo. V telegrafním oznamovateli (byl vydávan poštou) nacházíme další zajímavé oznámení. Bylo psáno pouze ve francouzštině a upozorňovalo na krámek - boutique č. 17 v krámkové hale. V tomto krámku byl k vidění telegrafní elektromagnetický přístroj toho nejdokonalejšího provedení té doby. Přístroj byl údajně stejně konstrukce a to i stejně velikosti, jako přístroj používaný v té době ve všech rakouských státech. Každý návštěvník byl nejdříve

seznámen se způsobem telegrafní korespondence a po absolvování této dokonalé instrukce byl přístroj uváděn každých patnáct minut do činnosti. Přístroj předváděl a vstupné 40 krejcarů vybíral hodinář pan Schwippl.

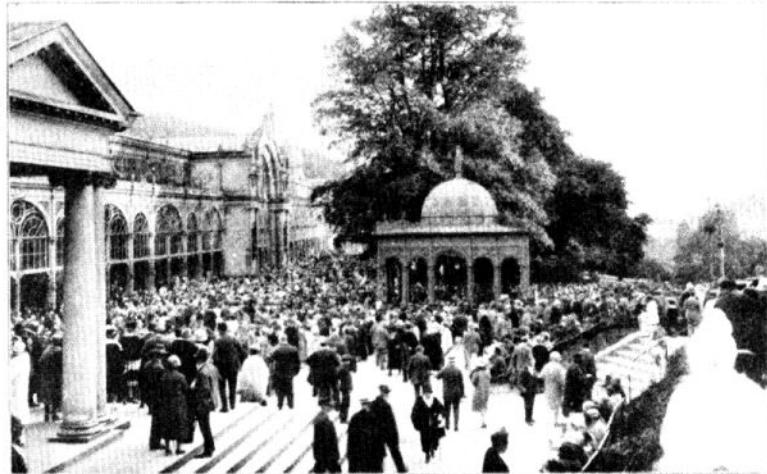
VE VZPOMÍNANÉM TELEGRAFNÍM oznamovateli však také nacházíme "kursování" tabulku, které se však tehdy říkalo "mincovní tabulka". Například anglický shilling byl za 36 krejcarů. Stříbrný groš byl za 3 krejcarů a 2 feniky. Tolar byl za 1 florin a 45 krejcarů. Zvláště však byly uváděny tabulky zlatých a stříbrných mincí některých evropských států.

ROZHODNĚ ZAJÍMAVÝ JE VŠAK NÁZEV v Listech - "Vznik mariánskolázeňského kamene Křížového pramene". V článku je úvodem srovnáván Křížový pramen s horkým vřídlem v Karlových Varech. Hovoří se v něm, že je Křížovému prameni křivděno, když se tvrdí, že nemůže mít svůj pramenní kámen. A hned je toto tvrzení doloženo návodem, jak může "kámen" vzniknout.

"KDO OHŘEJE KŘÍŽOVÝ PRAMEN na 60 až 70 stupňů R, nebo docela až k varu, odpařuje se mu velká část vody. Slané a ostatní pevné součásti pramene naproti tomu sedají na dno a stěny nádoby, ve které se ohřívání a var provádí. Při ochlazení vody se pak tvoří onen tolik žádaný kámen. Když je odpařování opakováno přidáváním čerstvé Křížovky, dosahuje se vždy silnější vrstva kamene."

V ČLÁNKU JE ZÁVĚREM NAVRHOVÁNO pojmenování této vrstvičky kamene jako "Kámen Křížového pramene", jako je obdobná usazenina ze vřídla v Karlových Varech pojmenována jako "Vřídelní kámen". Tolik onen článek. Skutečnost v něm uváděnou nemohu doložit úspěšným pokusem, ani jsem neslyšel, že by pokus někdo provedl. Doba však za 140 let pokročila - což kdyby se tenhle pokus přece jenom povedl a byl úspěšný? Ještě pro úplnost a pro porovnání uvedu, jak se tvoří ona pověstná karlovarská zkamenělá růže. Postup je poněkud jiný. Základem je pochopitelně vřídlo (se svými 300 minerály), to se nejprve ohřívá na 50°C, tato teploita se postupně zvyšuje na 60°C a tímto ohřívaným vřídlem se vložené růže neustále sprchují. Použ růži pokračuje za tři až čtyři dny do 70°C teplé lázně na dobarvení. Takže zhruba za šest dnů je zkamenělá růže připravena na cestu za zákazní-

ODPOLEDNÍ KOLONÁDNÍ KONCERT
PŘED KŘÍŽOVÝM PRAMENEM V ROCE 1930

ky. Hlavní podmínkou při uvedeném postupu je pečlivé dodržování teploty vody a čas, po který vřídlo na růže působí. I když jsou karlovarské zkamenělé růže nejžádanější, jsou přesto také vyhledávány i různé amfory, džbánečky, vázy, popelníky a celá řada další věcí. Ještě jedno upozornění. Vkládané předměty do vřídla nesmí být ze dřeva, z umělých hmot, skla, keramiky a jiných předmětů s hladkým povrchem. Vrstva vřídlového kamene na takové předměty nepřilne.

PŘEDPOKLADEM ÚSPĚŠNOSTI JSOU zřejmě také síta, používaná při tvorbě vřídelního kamene na vložených předmětech. Ta jsou o rozměrech 80x95 cm a každé síto má 365 dírek, které musí být neustále čistěny.

TAKŽE AŽ DO DNEŠNÍCH DNŮ STÁLE platí, že nikde jinde, pouze v Karlových Varech jsou vytvářeny zkamenělé růže. Pokud se ovšem nenajde v Mariánských Lázních podnikavý člověk, kdo by starou myšlenku uplatnil v praxi. Pak kdoví?

KŘÍŽOVÝ PRAMEN V MARIÁNSKÝCH LÁZNÍCH (FOTOGRAFIE Z ROKU 1930) - fotografie vedle

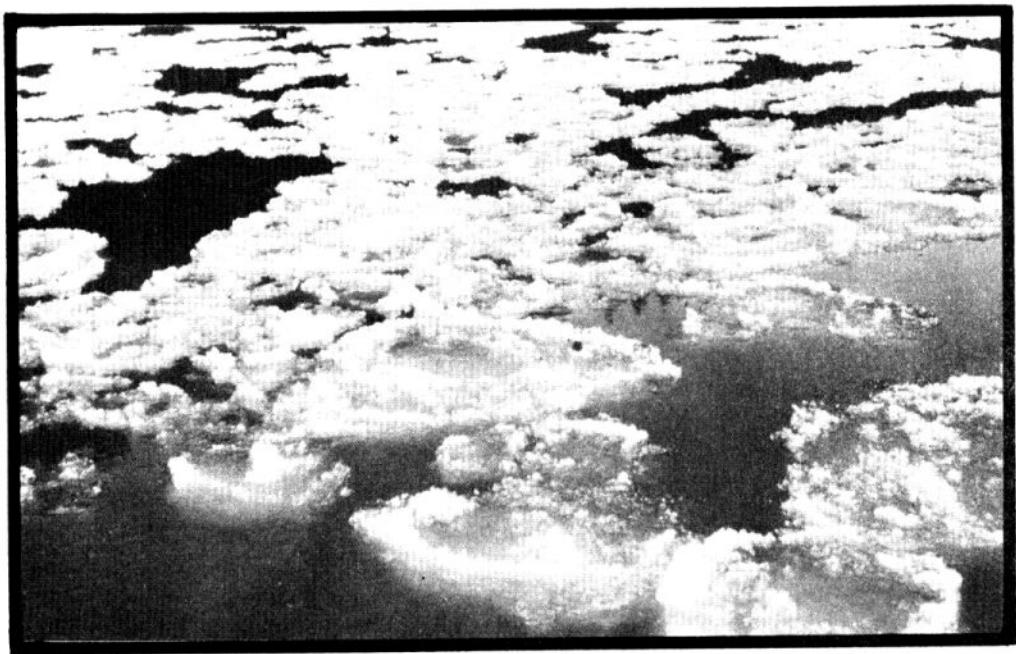
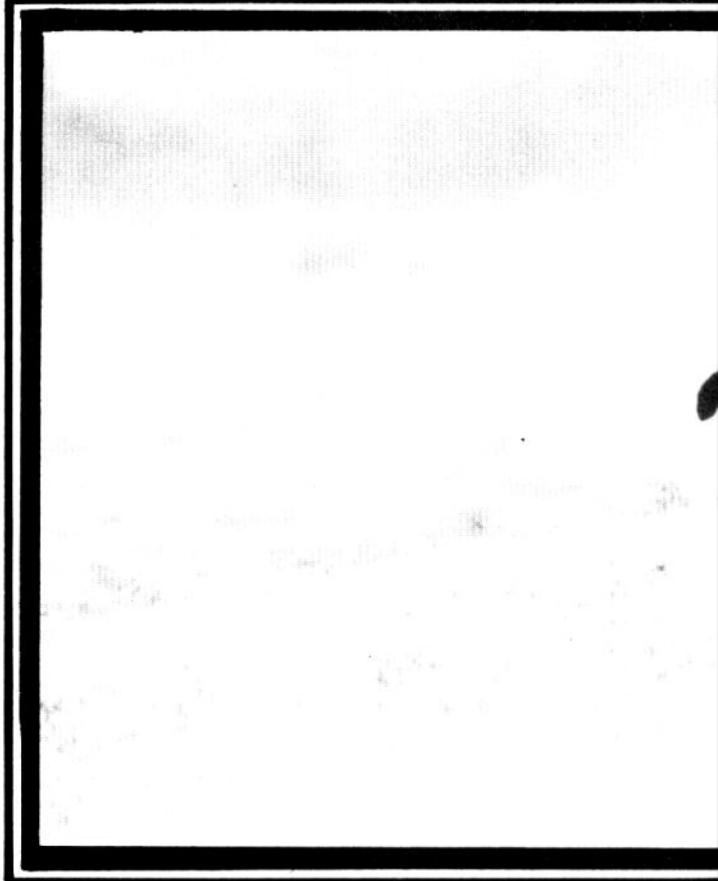
MARIÁNSKOLÁZEŇSKÉ LETIŠTĚ VE SKLÁŘÍCH V DOBĚ SVÉHO PLNÉHO ROZKVĚTU V ROCE 1930 - foto z roku 1930.

TOKAJÍCÍ TETŘÍVCI NA TOKANIŠTI
U ČISTÉ (fotografie Šedivý)

JARNÍ PUKÁNÍ LEDU NA ŘECE
(fotografie dole - Wieser)

jaro

jaro

K tokaništi se tedy musíme vydat ještě za tmy a co nejdříve se opatrně nasoukat do připravené "boudy" z chvojí nebo jiného krytu. A tady sedět jako pěna. Sotva začne tma řídnout, ozve se tiché frčení letek. Nevysoko nad zemí přilétají od okraje lesa temné siluety ptáků. Proti světlejší obloze je dobré vidět dlouhá, do stran zahnutá rýdovací pera. Staří kohouti s lyrovitými ocasy přitahují na tokaniště. A sotva dosednou na zem, potvrďí svou přítomnost podivným ostrým hlasem, kterému myslivci kvůli proč říkají pšoukání. Tohle pšoukání je i první slokou tetřívčí milostné serenády. Do jisté míry je to obdoba tetřevího broušení. Tetřev ovšem řadí broušení až na druhé místo a vydává tento zvuk jen krátkou dobu, nejvíše několik sekund, kdežto tetřívek vydrží pšoukat libovolně dluho. A pak je tu ještě jeden rozdíl. Zatímco tetřev při broušení nevnímá okolí, tetřívek je zřejmě docela dobré při smyslech. Točí se, vyskakuje, třepotá spuštěnými křídly a občas i přeletuje sem a tam po svém tančeném parketu. Chvíli vrcholné extáze je u tetřívka refrén jeho písň, kodrcání. Pták natáhne krk kupředu, spustí křídla a doširoka rozevře svou tatrčovou lyru, kterou při tom překlápi na hřbet, takže bílé peří na spodu ocasu svítí dodaleka. Z hrudla se mu ozývá podivný bublavý a daleko slyšitelný zvuk. Zdá se to podivné, že hlas malého tetřívka je daleko silnější než zpěv velkého tetřeva, ale to už tak v přírodě bývá. Tetřívek má prostě dokonalejší ozvučné zařízení, prostorné vaky pod prsní kostí, které navazují na dýchací ústrojí v místech, kde se průdušnice větví.

Tetřívci na svých tokaništích nejenom zpívají, s vervou se také věnují rytířským soubojům, při nichž se však zcela nevybírávě napadají ostrým sykotem a ne právě příjemnými dávivými zvuky. Je-li na tokaništi dost kohoutků, člověk ani nestáčí sledovat celé to hemžení, zvláštní směs tance, boje a zpěvu, který se stupňuje tím více, čím více se rozdenívá. Bývá už bílý den, když slepičky usoudí, že toho mužského předvádění bylo dost a svým zdrženlivým kvokáním dají signál k rozpuštění mýtinku. Černí ptaci pomalu sklapnou vějíře svých nádherných tatrčů, ještě se trošku porozhlédnou a projdou po prázdném tančeném parketu a pak jeden po druhém odlétá směrem k okraji lesa, aby si tam trochu odpočinul po namáhavé produkci. A člověk, zkroucený a prostydílý, neobratně vylézá ze své boudy a snaží se rozhýbat ztuhlé údy. Cesta ranním rašelinistěm zpátky pak bývá dlouhá a zamyšlená...

(Výňatek z knihy Heleny Kholové NAŠE PŘÍRODNÍ RÁJE)

KOSENÉ LOUKY U JANKOVIC
S VÝSKYTEM PRSTNATCE MÁJOVÉHO PRAVÉHO

ORCHIDEJE SLAVKOVSKÉ

V KAŽDÉM REGIONU JE PO ZÁSLUZE věnována velká pozornost ochranářů, profesionálních i laických botaniků a přírodovědců rozšíření rostlin z čeledi vstavačovitých (Orchidaceae), čili orchidejí. Hodiny a dny strávené mapováním a ochranou těchto rostlin jsou zhodnoceny nejen ziskem nových informací (ochranářům tolik potřebných), ale i neopakovatelnými estetickými zážitky a vzrušujícím zjištěním, že květy orchidejí rostoucích u nás se liší jen velikostí od svých daleko druhově početnějších tropických příbuzných.

V ČESKOSLOVENSKU SE VSTAVAČOVITÉ rostliny dělí do dvou podčeletí a to na podčeledi vstavačové (vstavače) a na podčeledi orchidioidové (orchideje). Kam je možno zařadit všechny druhy nalezené ve Slavkovském lese. Celkem je v naší republice popsáno na 25 rodů, zahrnujících v sobě 56 druhů (taxonů) a další velké množství plemen (subspecií), variet a forem. Nechybí ani široká škála kříženců (hybridů) a to jak mezirodových, tak i mezidruhových.

NA ZÁKLADĚ POZNATKŮ, KTERÉ JSEM získal za poslední roky ať už přímo v terénu či z informací z mapování pracovníků a spolupracovníků Správy CHKO Slavkovský les (P. Nevečeřala, ing. S. Wiesera, P. Volfa aj. - všem touto cestou děkuji), lze říci, že v současné době se na území chráněné krajinné oblasti nachází s jistotou asi šestina celkového počtu druhů, zastupujících 6 rodů (kruštík, bradáček, vemeník, pětiprstka, vstavač, prstnatec). Tímto tvrzením samozřejmě nevylučují mož-

nost nálezu dalších druhů a rozšíření jak druhové, tak i rodové řady v následujících letech.

O DRUZÍCH POPISOVANÝCH NAPŘÍKLAD v přilehlé Tepelské vrchovině či Dourovských horách a Karlovarsku (nákoncě CHKO Slavkovský les zahrnuje i část těchto území) se ještě zmíním s tím, že právě nález těchto druhů je možný, i když obecně v posledních desetiletích ubylo velké množství lokalit, nebo se jedná o lesní taxonomy, jejichž nález (vezmeme-li v úvahu rozlohu zdejších lesních pozemků) je spíše výslednicí náhody a štěstí, navíc právě lesní ekosystémy zaznamenaly v poslední době největší změny k horšimu.

NEJČASTĚJŠÍ ORCHIDEJÍ, KTEROU JE možno spatřit ve Slavkovském lese, je PRSTNATEC MÁJOVÝ PRAVÝ (*Dactylorhiza majalis* subs. *Majalis*), jenž je jedním ze dvou u nás popsaných plemen druhu. Druhé plemeno prstnatec májový rašelinný (*D. majalis* subs. *turfosa*), nebylo nikdy ve Slavkovském lese nalezeno, je uváděno pouze z rašeliníš Šumavy a Krušných hor. Prstnatec májový pravý lze najít na obhospodařovaných (kosených) i neobhospodařovaných vlhčích až bažinatých loukách, na slatinách a prameništích po celém území chráněné krajinné oblasti (např. v okolí Mariánských Lázní, Lázní Kynžvartu, Milíkovy, Podlesí, Chotěnova, Pramenů, Mnichova, Nové Vsi, Sítin, Služetína, Jankovic, Horního Kramolína, Pístova, Lazů, Štědré, Andělské Hory, Pily, Nových Kounic, Rybníčné, Javorné, Třídomí, v údolí Teplé, Kosového potoka, Malé i Velké Libavy atd.). Na kosených loukách je často velmi hojný.

Je to výrazně světlomilný druh a proto neroste na trvale zastíněných stanovištích. Roste jak na půdách kyselých, tak i alkalických (ph 5,2 - 8,1).

V NAŠÍ OBLASTI SE KVETOUcí ROSTLINY objevují asi od poloviny května do konce června - v závislosti na poloze dané lokality. Jedná se o poměrně robustní a nápadnou rostlinu s podlouhle vejčitými až kopinatými zašpičatělými listy, buď čistě zelenými nebo tmavě hnědočerveně skvrnitými, s poměrně hustým, dlouhým a nahore tupým kvetenstvím. Samotné květy se znatelnou kresbou mají širokou škálu odstínů od nachově červené po úplně bílou. Jedince s bílým kvetenstvím pozorují již dva roky za sebou na jedné lokalitě v prostoru Lazů.

Teplé pod Polomem či pod Horním Kramolínem, na Podhorním vrchu, pod Vlčkem a u Nadlesí a snad i jinde. V roce 1985 zaznamenal prstnatec Fuchsův P. Nevečeřal i na Velké kynžvartské louce, kde však po odvodnění louky zmizel.

PRSTNATEC FUCHSŮV JE ROSTLINA 15 až 60 i více centimetrů vysoká, se spodními listy podlouhle nebo široce oválnými až opakvejčitými, které jsou vždy nejšířší nad polovinou své délky a tupé. Listy jsou tmavě hnědočerveně skvrnité, často jsou skvrny vybledlé, výjimkou nejsou ani jedinci s listy čistě zelenými. Na rozdíl od prstnatec májového jsou skvrny zřetelně příčné. Kvetenství v podobě kuželovitého klasu až 14 cm dlouhé, tvoří světle fialové nebo růžové či bílé květy, vždy s tmavší kresbou na pysku. Kvetoucí rostli-

KÉHO LESA

text / foto
Miroslav Trégler

IPRES VELKÝ POČET LOKALIT TÉTO úplně chráněné rostliny v naší oblasti jede z obecného hlediska o druh zařazený mezi taxonomy CIII (ohrožený druh) a je třeba k druhu takto přistupovat. V chráněné krajinné oblasti Slavkovský les je prstnatec májový pravý součástí snad jediného maloplošného chráněného území a to CHPV Upolínová louka. Další maloplošné chráněné území s touto rostlinou vně hranic CHKO jsou např. SPR Anenské rybníky u Plané či CHPV Kosatcová louka pod Seným rybníkem nedaleko Sklářů.

DRUHÝM TAXONEM Z RODU PRSTNATCŮ vyskytujícím se s jistotou ve Slavkovském lese je PRSTNATEC FUCHSŮV (*Dactylorhiza fuchsii*). Na všech známých lokalitách se jedná pravděpodobně o plemeno PRSTNATEC FUCHSŮV PRAVÝ (*D. fuchsii* subsp. *fuchsii*). Tento druh byl donedávna zařazován společně s prstnatem plamatým do jednoho druhu. V minulosti také došlo k dělení dříve širokého rodu vstavač na rody prstnatec a vstavač, což je příčinou používání názvu vstavač plamatý pro rostliny prstnatec Fuchsova v článku v Arnice č. 5/1983 i na informačních tabulích na naučných stezkách v naší oblasti.

PRSTNATEC FUCHSŮV ROSTE NA VLHČÍCH, bázemi bohatých (především vápnitých, ale i kyselých) substrátech na loukách, rašelinistech, v lesech či podél lesních cest. V naší oblasti se nachází například v SPR Smrdoch, v CHPV Upolínová louka, je uváděn i v pasopitech SPR Tajga či SPR Vlček, dále se vyskytuje v okolí Lazů, v údolních nivách

ny můžeme v naší oblasti sledovat od druhé poloviny června do začátku srpna. Prstnatec Fuchsův je chráněný a ohrožený druh.

ROSTOU-LI OBA DRUHY PRSTNATCŮ pohromadě, tvoří často kříženec intermediárního vzhledu nazývaný jako PRSTNATEC BRAUNŮV (*Dactylorhiza x Braunii*). Kříženec kvete v době, kdy prstnatec májový již odkvétá, zatímco prstnatec Fuchsův teprve začíná kvést. I ve Slavkovském lese se tento kříženec pravděpodobně vyskytuje, alespoň některé rostliny na Lazech svým vzhledem a dobou kvetení tomuto napovídají. Předpokládám, že se tyto hybridy vyskytují na více nalezištích v CHKO, jejich přesné určení je záležitostí pro odborníky.

VÝSKYT DALŠÍCH TAXONŮ Z RODU prstnatec ve Slavkovském lese není v současné době potvrzen. Jen pro úplnost je dobré připomenout, že se na Karlovarsku (mimo CHKO) vyskytuje prstnatec bez ovy (D. *sambucina*). V článku v Arnice č. 10/85 byl na lokalitě u Nadlesí popsán prstnatec plamatý (D. *maculata*), přesnost určení tohoto druhu a jeho současný výskyt však nemám potvrzen.

VELICE VZÁCNĚ SE VE SLAVKOVSKÉM lese vyskytují rostliny z rodu vstavač. Společná pro tyto rostliny v CHKO je skutečnost, že u každého druhu známe v současné době pouze jedinou loka-

ODKVÉTAJÍCÍ VSTAVAČ MUŽSKÝ POD
PLUHOVÝM BOREM

VSTAVAČ KUKAČKA U PÍSTOVA

VSTAVAČ MUŽSKÝ PŘED ROZKVĚTEM

VSTAVAČ MUŽSKÝ - CHARAKTERISTICKÉ
TEČKOVÁNÍ LISTŮ

litu, což staví tyto taxony z hlediska CHKO do polohy kriticky ohrožených druhů ! Z obecného hlediska však všechny níže popsané druhy patří mezi s i l n ě o h r o ž e n é. Celý rod vstavačů je zákonem chráněný.

V POLOVINĚ KVĚTNA ROZKVÉTÁ NA louce nedaleko Pístova malá populace VSTAVAČE KUKAČKY (*Orchis morio*). Jelikož je u nás popsáno pouze plemeno VSTAVAČ KUKAČKA PRAVÝ (*Orchis morio* subsp. *morio*), lze s jistotou nalezené rostliny k tomuto přiřadit. V posledních pěti letech vykvétá na lokalitě od jednoho do devíti kusů. Vstavač kukačka je světlomilný druh rostoucí na půdách hlubších, středně zásobených živinami, nejčastěji středně vlhkých. Dává přednost půdám neutrálním až slabě vápenitým, i když roste i na půdách kyselých (ph 5,5 - 8,6). Je to rostlina 8-20 i více centimetrů vysoká s modravě sivozelenými kopinatými listy, s květenstvím v obrysu vejčitým až široce a krátce válcovitým. Květy mají nejčastěji nachovou barvu, přílba připomíná šaškovskou čapku

(*morio* = lat. šašek). Pysk je skvrnitý a trojlaločný, ostruha je válcovitá, tupá, odstálá. Předpokládá se, že v českých zemích zaniklo už nejméně 80% někdejších nalezišť tohoto taxonu.

JE LIKOŽ VSTAVAČ KUKAČKA ROSTE na popisované lokalitě mimo jiné spolu s prstnatcem májovým pravým, je možné, že zde tvorily mezirodový kříženec tzv. PAVSTAVAČ BOUDIERŮV (*O. boudieri*). Některé rostliny nalezené na lokalitě na jaře roku 1990 mě k této domněnce opravňují. Vyskytouli se tyto domnělé hybridy v příštích letech (v roce 1991 jsem je nenašel), bylo by dobré vyzvat k posouzení některého z našich odborníků a tak vnést do celé záležitosti jasno.

DALŠÍM VSTAVAČEM NALEZENÝM VE Slavkovském lese je VSTAVAČ MUŽSKÝ (*Orchis mascula*). Rostliny rostoucí na jediné dosud známé lokalitě v CHKOSL u Pluhova boru lze podle tvaru květního pysku s velkou pravděpodobností

BÍLÁ FORMA PRSTNATCE MÁJOVÉHO
NA LAZECH

PRSTNATEC MÁJOVÝ U MILÍKOVA

zařadit do plemene VSTAVAČ MUŽSKÝ ZNAMENANÝ (*O. mascula* subsp. *signifera*). Na zmíněném nalezišti rozkvétá v druhé polovině května. Je-li chladné jaro jako např. v roce 1991, tak až v první půli června. Velikost populace od roku 1989, kdy jsem lokalitu objevil, se pohybuje od 7 do 20 kusů.

VSTAVAČ MUŽSKÝ JE ROSTLINA obvykle 35 až 60 cm vysoká, s listy podlouhle kopinatými, nejšířšími uprostřed nebo směrem ke konci, u báze vždy tmavočerveně tečkovanými (tečky někdy splývají v souvislé zabarvení). Mnohokvěté válcovité květenství (až 20cm dlouhé) se skládá ze světle nachových (růžových, zřídka i bílých) květů. Okvětní listy jsou tmavě nachově tečkované, světle nachový pysk je tmavě nachově skvrnitý a trojlaločný.

OBECNĚ SE TENTO VSTAVAČ VYSKYTUJE na nehojených loukách, pastvinách, krovnatých stráních a ve světlých lesích na zásaditých i kyselých půdách (pH 5,2-8,5). Vstavač mužský se mimo jiné vyskytuje v Podkrkonoši a na Doupovských horách a nemůžeme vyloučit objev další lokality i ve Slavkovském lese.

PO LÉTA SLEDUJE NA JIŽNÍCH A VÝCHODNÍCH SVAZích Suku nad Tašovicemi ing. Wieser výskyt VSTAVACE OSMAHLEHO (*Orchis ustulata*). Tato lokalita leží těsně u hranic CHKOSL. V letech 1981 - 1987 se počet rostlin na lokalitě pohyboval mezi 4 - 10 kusy. V posledních letech nebyl výskyt potvrzen, lokalita zarůstá náletovými dřevinami, avšak opětovný nález se nedá stoprocentně vyloučit. V letech 1966 a 1968 býval dle ing. Wiesera vstavač osmahly i na nedalekém vojenském cvičišti.

VSTAVAČ OSMAHLÝ JE 10 AŽ 35 CM vysoký, přízemní listy má podlouhlé, špičaté nebo přítupé. Husté, jen dole řídí květenství, je válcovité a složené z malých květů. Kráské okvětní lístky květů jsou všechny skloněny v přílbu na vnější straně temně nachové barvy. Hluboce trojdílný (s prostředním úkrojem dvoulalčním) dlouhý pysk je bílý, tmavočerveně tečkovaný. Vstavač osmahly kvete od května až do léta. Je to světlomilný druh rostoucí na suších, slabě kyselých až silně zásaditých (Ph 6,0 - 8,5) loukách a pastvinách, velmi vzácně v řídkých světlých lesích. Vstavač osmahly je obecně jeden z nejvíce ustupujících druhů a předpokládá se, že nejméně na 85% někdejších nalezišť již vyhynul.

DALŠÍM RODEM, KTERÝ JE VE SLAVKOVSKÉM LESE zastoupen, je rod bradáček (*Listera*). Nálezem na několika lokalitách, např. u Chotěnova, Pístova, v údolí Jilmového potoka, na prameništi Teplé, u Nadlesí a snad i jinde. Je potvrzen výskyt druhu BRADÁČEK VEJCITÝ (*Listera ovata*). U druhého zástupce

rodu, rostoucího převážně ve stinných mechových smrčinách a na okrajích rašeliníšť - BRADÁČKU SRDČITÉHO (*Listera cordata*) - mi není v současné době známo žádné naleziště, přestože jeho nález v naší oblasti nevylučuji.

BRADÁČEK VEJCITÝ JE ROSTLINA až 60 cm vysoká, se silnou, pod listy hranatou a nad listy oblou, žlaznaté pýritou lodyhou. Asi v jedné třetině výšky lodyhy vyrůstají dva lysé, široce vejčité, lesklé a téměř vstřícné listy. Až 25 cm dlouhé vzpřímené květenství je složeno ze šikmo odstálych, zelenožlutých květů. Okvětní lístky skládají přílbu, jsou lysé, pysk je poměrně dlouhý a hluboce dvojlaločný.

DRUH ROSTE NA PŮDÁCH JAK VLHČích, tak i suších, slabě kyselých, neutrálních až silně alkalických (pH 6,4 - 8,4), na výslunných stanovištích (louky, stráně) i na stinných místech (listnaté lesy, olšiny apod.). Jeho ekologická amplituda je tedy poměrně široká a patří v současné době k jedné z nejběžnějších orchidejí v ČSFR. Jakkoliv není výskyt bradáčku vejčitého u nás zatím příliš ohrožen, je třeba mu věnovat jistou dávku pozornosti ze strany dobrovolných i profesionálních ochránců přírody.

VE SLAVKOVSKÉM LESE JE MOŽNÉ NÁJÍT kvetoucí rostliny bradáčku vejčitého dle polohy naleziště od června až do srpna.

VSOUČASNÉ DOBĚ JEDNOU Z NEJVZÁCNĚJŠÍCH ORCHIDEJÍ ve Slavkovském lese je PĚTIPRSTKA ŽEŽULNÍK (*Gymnadenia conopsea*), jeden zástupce ze dvou pětiprstek vyskytujících se u nás. Když se tenhle druh vyskytoval u Krásného Jezu (ing. Wieser jej zde viděl naposledy v roce 1966), v roce 1985 našel 1 ex P. Nevečeřal u Lázní Kynžvartu (opět po odvodnění lokalita zanikla). Ojedinělý výskyt jsem také pozoroval u Pluhova boru v roce 1989, avšak v následujících letech jsem již rostlinu nenašel (lokalita trpí zarůstáním náletovými dřevinami). Jedinou dnes mě známou lokalitou je zbytek jinak odvodněného pozemku u Chotěnova. V roce 1987 zde P. Nevečeřal popsal asi 40 ks, v roce 1991 jsem na ploše, částečně devastované zemědělskou technikou, objevil pouhých 9 kusů! Předpokládám, že se Správě CHKOSL podaří prosadit účinná opatření, aby lokalita zůstala zachována (v návrhu na změnu hranic chráněné krajinné oblasti se naleziště dostává mimo oblast).

PĚTIPRSTKA ŽEŽULNÍK JE ROSTLINA obvykle 20 až 60 cm vysoká, se štíhlou oblou, někdy slabě hranatou lodyhou. Nad bází lodyhy jsou 1-2 zakrňlé kožovité pochvovité listy a teprve nad nimi listy úzce kopinaté, žlabkovité a světle zelené. V horní polovině lodyhy vyrůstají jen malé přisedlé listy. Řídké nebo husté květenství (poměrně dlouhé) je složeno z vonných, růžových, masově červených

až tmavě nachových, ojediněle i čistě bílých květů. Pětiprstka žežulník je světlo-milný druh, rostoucí na loukách (suchých i mokrých), jak na půdách kyselých, tak i zásaditých (pH 5,0 - 8,5). U nás jsou rozlišována 3 plemena. Určit, ke kterému z nich patří rostliny ze Slavkovského lesa je záležitostí pro odborníky (vzhledem ke složitosti určení). Jinak pětiprstka žežulník kvete v červnu a červenci a je chráněným a ohroženým druhem naší flóry. U popisovaného druhu je možné křížení s prstnatcem Fuchsovým (vstavačovec útlý) a s prstnatcem májovým (vstavačovec Lebruň). Tyto hybridy mi nejsou ze Slavkovského lesa známý.

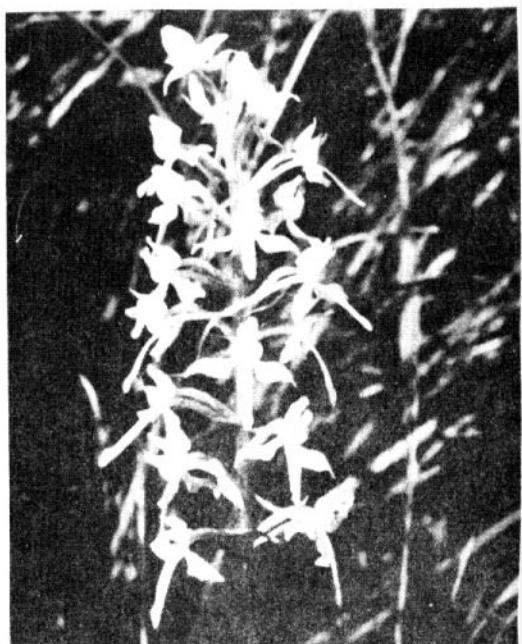
BÍLE KVETOUCÍ ORCHIDEJÍ, ROSTOUCÍ například u Chotěnova, Pístova, v okolí Milíkova, či na prameniště Teplé pod Polomem a jistě i jinde je VEMENÍK DVOULISTÝ (*Platanthera bifolia*). U nás se vyskytuje pouze velmi variabilní plemeno VEMENÍK DVOULISTÝ ŠIROKOKVĚTÝ (*Platanthera bifolia* subsp. *latiflora*) a tak rostliny nalezené ve Slavkovském lese lze s jistotou zařadit k tomuto plemeně.

VEMENÍK DVOULISTÝ ŠIROKOKVĚTÝ je rostlina vysoká minimálně 20 cm, zpravidla s řídším kvetenstvím, s již výše zmíněnými bílými nebo jen velmi slabě nazelenalými květy a s pyskem delším než 10mm. Lodyha je přímá, světle zelená a dutá, nahoře víceméně rýhovaná, na bázi má dva hnědé zakrnělé šupinovité listy, nad kterými teprve vyrůstají nejčastěji dva téměř vstřícné, široce oválné až podlouhlé, lysé a světle zelené listy. Popisovaný druh roste jak na zastíněných stanovištích (světlejší, zejména listnaté lesy - například u Milíkova), tak i na loukách, křovinatých stráních či vřesovištích, na půdách vlhkých i suchých, kyselých i zásaditých (pH 5,1 - 8,9). Květoucí rostliny tohoto ohroženého a chráněného taxonu je možno spatřit v červnu a v červenci.

VELMI PODOBNÝ PŘEDEŠLÉMU DRUHU je VEMENÍK ZELENÁVÝ (*Platanthera chlorantha*). Liší se často větším počtem přízemních listů (3-4), barvou a velikostí květů, které jsou zelenavě bílé a o něco větší. Vemeník zelenavý rozkvétá od května do července a to jak na zastíněných, tak i osluněných stanovištích, na čerstvých až vlhkých, neutrálních až alkalických půdách (pH 6,8 - 8,4). Výskyt tohoto druhu v CHKOSL není v současné době znám. Ve Slavkovském lese byl popsán v roce 1984 strážci panem Kostanukem a Plachým (viz článek v Arnice č. 10/1985) u Nadlesí, avšak tento nález nemám z posledních let potvrzen a je třeba na zmíněné lokality provést v příštím roce podrobný botanický průzkum. Vemeník zelenavý je z obecného hlediska ohrožený druh naší květeny.

fotografie nahoře: VEMENÍK DVOULISTÝ U MILÍKOVA. Fotografie dole: KVĚTENSTVÍ VEMENÍKU DVOULISTÉHO

(1) KVĚTENSTVÍ KRUŠTÍKU ŠIROLISTÉHO (3) KRUŠTÍK BAHENNÍ NA PRAMENIŠTI TEPLÉ	(2) KRUŠTÍK ŠIROLISTÝ NA PRAMENIŠTI TEPLÉ (4) KVĚTENSTVÍ KRUŠTÍKU BAHENNÍHO

POSLEDNÍM RODEM, KTERÝ JE S JISTOOU ve Slavkovském lese zastoupený, je rod kruštík (Epipactis). Z obecného hlediska silně ohroženým druhem tohoto rodu, vyskytujícím se například na prameništi Teplé pod Polomem, u Horního Kramolína, v údolí Malé Libavy či u Hamrníku (v těsné blízkosti hranic CHKO) je KRUŠTÍK BAHENNÍ (Epipactis palustris). Vyskytuje se na stanovištích s vysoko položenou hladinou spodní vody, jako jsou například slatiny, prameniště či bažinaté louky. Roste vzácně na půdách slabě kyselých, spíše však na neutrálích či zásaditých (pH 6,5 - 8,5). Je druhem světlomilným, takže při zarůstání lokality náletovými dřevinami postupně mizí. Snáší i po několik sezón za sebou úplné zaplavení vodou.

KRUŠTÍK BAHENNÍ JE ZPRAVIDLA 30 až 50 cm vysoká rostlina, s podlouhlými až kopinatými, dlouze zašpičatělými, krátce objímavými listy. Květenství je zprvu nící, později vzprímené, řídké, více méně jednostranné. Velké, nící, dosti rozevřené květy mají okvětí vně hnědé či nachově zelené a pysk 10 - 20 mm dlouhý. Rostliny rozkvétají v červenci a v srpnu. Kruštík bahenní je druhem, u kterého realizaci odvodňování došlo obecně k velkému úbytku nalezišť, ve srovnání s jinými druhy rodu a proto je třeba jeho výskytu ve Slavkovském lese věnovat zvýšenou pozornost.

DRUHÝM TAXONEM RODU, VYSKYTUJICÍM se ve Slavkovském lese, je KRUŠTÍK ŠIROLISTÝ (Epipactis helleborine). Rostliny zde nalezené lze řadit do plemene KRUŠTÍK ŠIROLISTÝ PRAVÝ (E. helleborine subsp. helleborine). Tato rostlina bývá obvykle 20 až 50 i více centimetrů vysoká, ze zelené nebo hnědočervené naběhlé lodyhy vyrůstají více méně odstálé, podlouhle kopinaté až široce vejčité, zelené, na bázi objímavé listy. Mnohokvěté, řídké, více méně jednostranné květenství sestává z odlehlych až níčich zelených květů, vždy částečně nachově nebo růžově naběhlých.

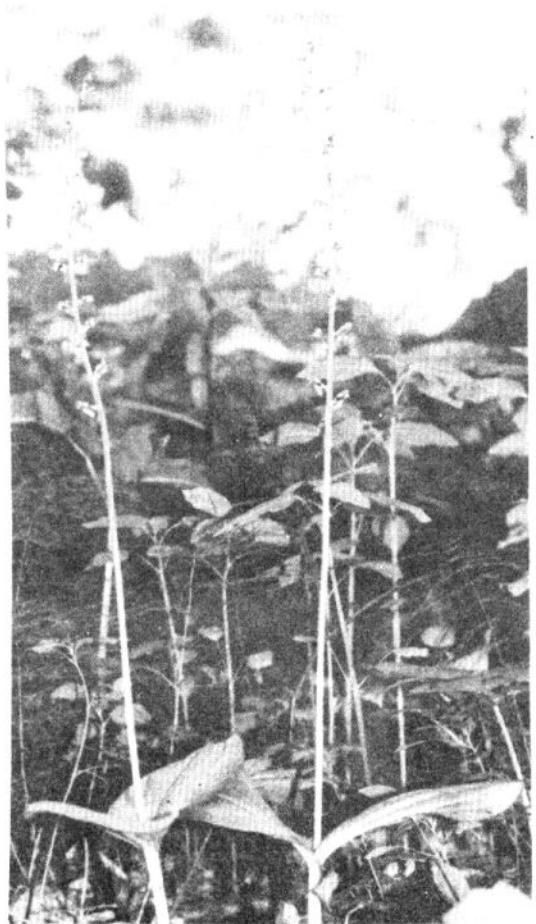
KRUŠTÍK ŠIROLISTÝ MÁ POMĚRNĚ ŠIROKOU ekologickou amplitudu. Roste ve světlejších listnatých, ale i jehličnatých lesích, křovinách, lesních lemech a podél cest, na vápnitých, neutrálích i slabě kyselých půdách (pH 6,3 - 8,0). Jedná se o chráněný druh a kvete obvykle ve stejnou dobu jako kruštík bahenní. Ve Slavkovském lese ho můžeme spatřit například v prameništi Teplé pod Polomem, v údolí Jilmového potoka a jistě i jinde.

ZDOUPOVSKÝCH HOR A TEPELSKÉ vrchoviny, které přímo sousedí se Slavkovským lesem, jsou z minulositi uváděny i další vesměs lesní druhy orchidejí a to SKLENOBÝL BEZLISTÝ (Epipogium aphyllum), HLÍSTNÍK HNÍZDÁK (Neottia nidus - avis) a SMRKOVNÍK PLAZIVÝ (Geoodyera repens). Jejich současný výskyt v CHKOSL mi však není znám.

PĚTIPRSTKA ŽEŽULNÍK U CHOTĚNOVA

BRADÁČEK VEJČITÝ V ÚDOLÍ JILMOVÉHO POTOKA

PO VÝČTU DRUHŮ BYCH SE RÁD ZMÍnil o některých lokalitách, jež by z hlediska výskytu vstavačovitých (a samozřejmě i jiných) rostlin zasluhovaly plnou územní ochranu, ovšem se zachováním určitého druhu hospodaření (například jednosečné louky). Z pohledu druhového bohatství a svou polohou je velmi hodnotné PRAMENIŠTĚ ŘEKY TEPLÉ pod Polomem. Tuto lokalitu popsal podrobne Pavel Volf ve své práci "Botanický průzkum vybrané oblasti CHKOSL". Se svými šesti druhy

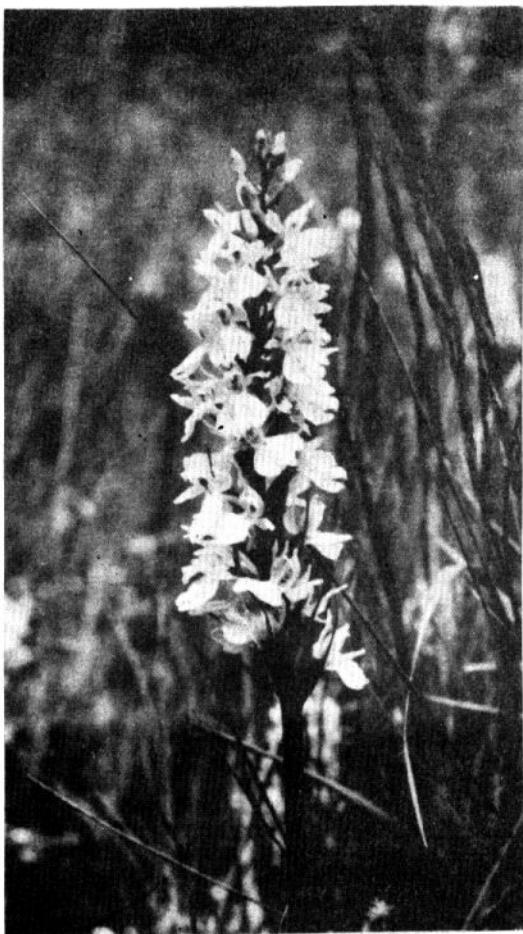
vstavačovitých rostlin (kruštík bahenní, kruštík širolistý, vemeník dvoulístý, bradáček vejčitý, prstnatec májový, prstnatec Fuchsův) a výskytem dalších vzácných rostlin (líkovec jedovatý, tolje bahenní, tučnice obecná, upolín nejvyšší, arnika horská, vachta trojlistá, zábělník bahenní a další) je toto naleziště z hlediska chráněné krajinné oblasti jedinečné.

JAKO JEDINÉ V SOUČASNÉ DOBĚ ZNÁmé naleziště silně ohroženého vstavače kukačky v CHKOSL a přítomnosti dalších druhů (vemeník dvoulístý, prstnatec májový, bradáček vejčitý) je vel-

mi cenná louka nedaleko Pístova. Totéž pláti o nalezišti vstavače mužského u Pluhova boru, kde mimo tohoto druhu se nachází ještě prstnatec májový. Z dalších rostlin potom kosatec sibiřský, zábělník babenní, jalovec obecný, tolje bahenní, upolín nejvyšší a jiné.

ZAJÍMAVÉ PO BOTANICKÉ STRÁNCE (i z hlediska vstavačovitých) je zřejmě rašelinistiště u Nadlesí. Po podrobném botanickém průzkumu, o kterém se zmínuji již v souvislosti s údajným výskytem vemeníku zelenavého či prstnatce plamatého, by dle výsledků mapování a vzhledem k rašelinistnímu charakteru lokality, zasloužilo i toto území ochranu, včetně návrhu na jeho začlenění do CHKOSL.

PROCES ZÍSKÁVÁNÍ ZNALOSTÍ O ROZšíření vstavačovitých rostlin a o vývojových tendencích druhů a lokalit ve Slavkovském lese, by měl být procesem nepřetržitým a cílevědomým. Zde se otevírá široké pole aktivitě každému, kdo chce svým terénním průzkumem a následným zanesením do patřičných dokladů přispět k rozmnожení zatím známých skutečností. Kompletní "Zpráva o výskytu rostlin z če-

Fotografie nahoře: PRSTNATEC FUCHSŮV NA BOHATÉM NALEZIŠTI U LAZŮ. Fotografie dole: KRUŠTÍK ŠIRO-LISTÝ V ÚDOLÍ JILMOVÉHO POTOKA.

ledi vstavačovitých ve Slavkovském lese", včetně mapové přílohy, bude k dispozici na Správě CHKOSL a každý se může podílet na jejím doplnování.

*

POUŽITÁ LITERATURA A JINÉ PRAMENY

- (1) F.Procházka,V.Velísek: ORCHIDEJE NAŠÍ PŘÍRODY, 1983
- (2) J.Dostál: NOVÁ KVĚTENA ČSSR, díl 2, 1989
- (3) F.Jelínek,S.Wieser: OHROŽENÁ KVĚTENA KARLOVARSKA, 1987
- (4) Časopis ARNIKA č.5/1983 a č. 10/1985
- (5) P.Volf: BOTANICKÝ PRŮZKUM VYBRANÉ OBLASTI CHKO SLAVKOVSKÝ LES, 1989
- (6) Pasporty chráněných a ohrožených druhů rostlin (Správa CHKOSL), korepondence S.Wieser, B.Šestáková, L.Plachý.

z historie

GEOBOTANICKÉ EXKURSE PO ČECHÁCH V ROCE 1925

píše

Karel Domin

PŘEDMLUVA

Podrobný geobotanický průzkum každého kraje vyžaduje velmi detailních studií sociologických a ekologických a soustavné delší práce v terénu. V zemi tak hustě osídlené a intenzivně vzdělané, jakou jsou Čechy, jest ovšem dnes již málo porostů a společenstev naprostě nedotčených vlivy antropickými. Zejména lesní a luční společenstva jsou téměř bez výhrady více nebo méně druhotná, čímž je velice ztížen jejich sociologický výzkum. Přesto jest nutno zachytiti a analysovati roucho rostlinné i v té podobě, v jaké se dnes jeví, a pokud je to vůbec možno, pokusiti se o rekonstrukci původních poměrů. Vedle detailních analýz má ovšem cenu i povšechné líčení vegetačních poměrů, neboť toto dává celkový obraz vegetace a dobrou basi pro studium detailní.

V tomto příspěvku podávám výsledky některých geobotanických exkursí z roku 1925, které jsem konal buď sám nebo se svými univerzitními posluchači, jimž mají být tyto

čerty podkladem, jak lze na exkursích zachytiti povšechný vegetační charakter kraje. Podrobná studia geobotanická, provedená v Čechách r. 1925 zejména v území Smečensko-Kladenském a v Českém Lese, uveřejním zvláště.

Karel Domin

*

POZNÁMKA REDAKCE ARNIKY - záměrně ponecháváme dobovou gramatiku, která dotváří dobu a charakter celého příspěvku K. Domina. Obtížné bylo určení mnohých druhů rostlin, botnická systematica prošla za skoro sedmdesát let bouřlivým vývojem. V práci jsou uváděny pouze latinské názvy. Český název rostliny, který je vždy uváděn jako první, je naším jediným zásahem do botnické zprávy. V závorce je uvedeno původní latinské označení Domina. Laskavě vás prosíme o prominutí případných chyb v určení.

Nyní vás již zveme na skoro dobrodružnou a trochu nostalgicky romantickou vycházku do Slavkovského - Císařského lesa v roce 1925.

DODATEČNÉ POZNÁMKY O VEGETAČNÍCH POMĚRECH CÍSAŘSKÉHO LEZA

Koncem června 1925 navštívil jsem s účastníky svých geobotanických cvičení a doc. Drem Fr. A. Novákem znovu Císařský les, jehož vegetaci pokusil jsem se zachytiti v nedávno vyšlé monografické studii "Císařský les - studie geobotanická". (Archiv pro přírod. výzkum Čech, sv. XVII. č. 3).

Dne 26. června navštívil jsem zajímavý a od vlastního Císařského lesa širokým lučinatým úvalem oddělený Bodrý vrch (Podhorn-Berg neboli Boder-Berg, 846m), na východ od Mariánských Lázní mezi Závrším a Horním Gramlingem se dosti impasantně zvedající, pozoruhodný svým čedičovým, skalnatým vrcholem.

V kraji od Mariánských Lázní k Vlkovicům a Milhostovu až k úpatí Bodrého vrchu jsou hojně mokré až rašelinné louky, které místy vyznačují skvostné bílé kolonie i celé rozsáhlé porosty suchopýrové (snad jen suchopýr úzkolistý /Eriophorum angustifolium/), pak (např. hned u Vlkovic a odtud dále na různých místech k Milhostovu) porosty vachty třílisté (Menyanthes trifoliata) a zábělníku (Comarum palustre), jinak zejména nesčetné truskavce (Polygonum bistorta), porosty ostřicové nebo roztroušené trsy a kolonie ostřice obecné (Carex Goodenoughii), ostřice bledavé (C. pallescens), tuřice zaječí (C. leporina), tuřice Davallovy (C. Davalliana), tuřice ježeté (C. stellulata), tuřice šedavé (C. canescens), ostřice srstnaté (C. hirta) a místy též pospolitě ostřice zobánkaté (C. rostata). Všeobecně

rozšířen je též úhledný jetel kaštanový (*Trifolium spadiceum*), pak kuklík potoční (*Geum rivale*), zejména v pramenitých místech a v příkopech, sítina niťovitá (*Juncus filiformis*) - často pospolitý, kozlík dvoudomý (*Valeriana diodica*) - obecně, prvosenka vyšší (*Primula elatior*) - na lukách se nezdá hojnou, z trav zejména medyněk vlnatý (*Holcus lanatus*), kostřava rákosovitá (*Festuca elatior*), psárka luční (*Alopecurus pratensis*), na méně vlhkých místech třeslice prostřední (*Briza media*) a hojná kostřava červená (*Festuca rubra*). Vlhčí louky vyhledává metlice trsnatá (*Deschampsia caespitosa*), která však tvoří ojediněle i velmi nápadnou bledou, žlutavou formu, kterou jsem později nalezl i v různých místech mezi Mariánskými Lázněmi a Wolfsteinem.

Kulturní (hnojené) louky nalezneme nejspíše v blízkosti města a osad. Uvádíme jeden typ takové louky v blízkosti samého nádraží v Mariánských Lázních, jejíž podrobná analýza ukázala typ psárovský (resp. psárka luční /*Alopecurus pratensis*/ - kostřava rákosovitá /*Festuca elatior*/). Složení bylo toto:

TRÁVY: Psárka luční (*Alopecurus pratensis*) s největší pokryvností, velmi hustě a v celé louce dosti stejnomořně; kostřava rákosovitá (*Festuca elatior*) hojně roztroušená až velmi hojně; srha laločnatá (*Dactylis glomerata*) lokálně velmi pospolitě; lipnice luční (*Poa pratensis*) roztroušeně, lipnice bahenní (*Poa palustris*) hojně roztroušeně, jílek vytrvalý (*Lolium perenne*) roztroušeně, místy v. pospolitě, trojštět žlutavý (*Trisetum flavescens*) roztroušeně.

MOTÝLOKVÉTÉ: jetel plazivý (*Trifolium repens*) dosti hojně, jetel luční (*T. pratense*) roztroušeně, štírovník růžkatý (*Lotus corniculatus*) nehojně, vikev ptáčí (*Vicia cracca*) nehojně, hrachor luční (*Lathyrus pratensis*) také, tolice setá (*Medicago sativa*) vzácně, pouze místně.

OSTATNÍ: kmín kořenný (*Carum carvi*) velmi hojně a roztroušeně, podmínuje nyní za květu aspekt, který jinak je travinný a nikoliv květnatý; jitrocel větší (*Plantago major*) hojně roztroušený, jitrocel prostřední (*P. media*) a jitrocel kopinatý (*P. lanceolata*) nehojně; kopretina bílá (*Chrysanthemum leucanthemum*) jen roztroušeně, pryskyřník plazivý (*Ranunculus repens*) dosti hojný a roztroušený, škarda dvouletá (*Crepis biennis*) roztroušeně, chrpina luční (*Centaurea jacea*) roztroušeně, bršlice kozí noha (*Aegopodium podagraria*) jen lokálně, máchelka srstnatá (*Leontodon hispidus*) roztroušeně a pak tyto druhy celkem nehojně: kontryhel obecný (*Alchemilla vulgaris*), bolševník obecný (*Heracleum sphondylium*), kyselák luční (*Rumex acetosa*), řebříček obecný (*Achillea millefolium*), rožec obecný (*Cerastium caespitosum*), bědrník (*Pimpinella magna*).

Jdeme směrem k pramenu Exelsior (dříve pramen Prelá茨ký). V lučnaté nížině u potoka, který doprovází olše lepkavá, bují místy statné kolonie listů devětsilových - devětsil lékařský (*Petasites officinalis*). Na svahu (při cestě k Cervené Karkulce) objevuje se suchomilnější, pro tento kraj obvyklá společnost rostlin, pro kterou je tu význačná mochna šedavá (*Potentilla canescens*), která pak roste dále v hojnosti na svahu s trnkami, kde se usidlil též pastinák luční palčivý (*Pastinaca opaca*), bojínek luční (*Phleum pratense f. nodosum*), čičorka pestrá (*Coronilla varia*), klinopád obecný (*Clinopodium vulgare*), chrastavec rolní (*Knautia arvensis*), krtičník hlíznatý (*Scrophularia nodosa*) apod. U cesty roste též mnohohlavá abnormní forma jitrocele kopinatého (*Plantago lanceolata*).

Stoupáme k cestě, vedoucí k JV do Vlkovic. Strán je částečně lesnatá (ve smrčinách je hojný - jako v celém kraji pryskyřník hajní / *Ranunculus nemorosus* /, místy bují opět poloplevelový "mniškový" podrost), z části zkultivovaná; zejména úročník se tu hojně pěstuje. U cesty, na mezech a v úvozech jsou křoviny, na nichž účastní se četné šípky (růže šípkatá / *Rosa canina* / a hojnější snad ještě růže sivá / *R. glauca* /, růže tupolistá / *R. tomentella* / a růže plstnatá / *R. tomentosa* /), pak trnky, osika, ostružník plstnatý (*Rubus tomentosus*), jednotlivě i kalina planá (*Viburnum opulus*) a řešetlák počistivý (*Rhamnus cathartica*). U těchto křovin nalezla útulek dost xerotermní společnost s dosti hojným pcháčem bezlodýžným (*Cirsium heterophyllum*) a devaternáckem vejcitým (*Helianthemum obscurum*). Nahore na plateau roste v několika polích lnu velmi hojně lnička tařicovitá (*Camelina alyssum*) a koleneček setý rolní (*Spergula sativa*). Také srpek obecný (*Falcaria vulgaris*) - vedle ježínsku, zabíhá jako plevel do polí.

Ve Vlkovicích roste dosti hojně bodlák nicí (*Carduus nutans*) - též v Milhostově a jinde - vedle pěkného marunka barvířského (*Anthemis tinctoria*). Neschází ovšem heřmánkovec vonný (*Matricaria discoidea*) a na svazích janovec metlatý (*Sarothamnus scoparius*).

Odtud jdeme po pravé straně trati železniční (na náspu místy ve spoustách úročník lékařský, místy turan ostrý / *Eriogonum acer* /) k Milhostovu. Mokré až rašelinné louky jsou tu krásně vyvinuty v četných typech, obvyklých v tomto kraji (záblěník a vachta se nezřídka opakují). Na suchém svahu nad cestou roste na jednom místě velmi pospolitě smělek jehlanovitý (*Koeleria pyramidata*) a také chmerek vytrvalý (*Scleranthus perennis*). Za Milhostovem (na sever od trati) roste v polích ve velikém množství jako plevel nepatrneček rolní (*Aphanes arvensis*). Po měrnou vlhkost půdy prozrazuje někdy v polích hojně jako plevel rostoucí přes-

lička lesní (*Equisetum silvicum*) anebo rdesno hadí kořen (*Polygonum amphibium*).

Přicházíme k úpatí Bodrého vrchu a stoupáme lesem po svahu, obráceném k J až JZ. Lesy celého Bodrého vrchu jsou dnes výlučně smrkové, než podle podrostu a jiných okolností můžeme tu rozèznati tyto tři zony:

1. Dolejší pásmo lesní, odpovídající původní bučině (anebo smíšenému lesu s hojným bukem) s četnými mokřinami.

2. Střední pásmo sušší s podrostem hercynským, jednotvárným.

3. Nejvyšší pásmo čedičové, které odpovídá na jižním, skalnatém svahu smíšenému háji typu středohorského, na severním humosní montání bučině s bujným podrostem.

Ihned na začátku lesa objevují se pospolitě černýš lesní (*Melampyrum silvicum*), které roste téměř na celém Bodrém vrchu samo. Jsou tu četné mokřiny, zejména u pramenišť, které vyznačuje i ve stínu bujná vegetace. Často jsou to rozličné porosty přesličkové (přeslička lesní /*Wquisetum silvicum*/ s vtroušenou stinnou formou přesličky rolní (*E. averse*), jinak je tu stálým průvodcem škarda bahenní (*Crepis paludosa*), krabilice chlupatá (*Chaerophyllum hirsutum*), vraní oko čtyřlisté (*Paris quadrifolia*), pryskyřník plazivý (*Ranunculus repens*), blatoúch bahenní (*Caltha palustris*), tužebník jilmový (*Filipendula ulmaria*), štavel kyselý (*Oxalis acetosella*), pstroček dvoulístý (*Majanthemum bifolium*), violka lesní (*Viola silvestris*), často pak kokořík přeslenatý (*Polygonatum verticillatum*), vrbina hajní (*Lysimachia nemorum*) a vrbina obecná (*L. vulgaris*), žindava evropská (*Sanicula europaea*), mléčka zední (*Lactula muralis*), papratka samičí (*Athyrium filix femina*), mokrýš střídavolistý (*Chrysoplenium alternifolium*), bika chlupatá (*Luzula pilosa*), vrbovka horská (*Epilobium montanum*), ožanek (*Ajuga reptans*), pcháč bahenní (*Cirsium palustre*), čarovník alpský (*Circaeae alpina*), pryskyřník plamének (*Ranunculus flammula*), svízel pravý (*Galium palustre*), pomnénka bahenní (*Myosotis palustris*), kozlík dvoudomý (*Valeriana diodica*), jednotlivě kruštík širolistý (*Epipactis latifolia*), kdežto věrným a velice ozdobným průvodcem těchto lesních mokřin je prstnatec plamatý (*Orchis maculata*).

Smrkový les má mimo tyto mokřiny ne příliš bohatý podrost, jeho ráz neodpovídá však smrku, neboť borůvka tu roste jen pořídku a ostatní suchomilnější typy hercynské scházejí (ojedinělá kolonie metlice nepadá tu na váhu). Mokřiny jsou četné, ba na rozsáhlých plochách spojuje se podrost při dostatečné vlhkosti v bujnou vegetaci, která se vyznačuje na nejvlhčích místech koloniemi ostřic (*Carex remota*) a hojnou kostřavou obrovskou (*Festuca gigantea*) a v samé vodě řeřišnice hořká (*Cardamine amara*).

STARČEK VEJČITÝ

ŠKARDA BAHENNÍ

KOKOŘÍK PŘESLENATÝ

Jinak bujejí tu svrchu uvedené druhy, kterým se přidružuje velice hojný maliník, roztroušený lýkovec jedovatý (*Daphne mezereum*) a zimoléz (*Lonicera nigra*), z bylin zejména pospolitý ptáčinec hajní (*Stellaria nemorum*), hojný samorostlík klasnatý (*Actaea spicata*), hojný starček vejčitý (*Senecio Fuchsii*), hojně roztroušený jestřábík zední (*Hieracium murorum*), četné kolonie svízele okrouhlolistého (*Galium rotundifolium*), pak porůznou netýkavku nedůtklivou (*Impatiens noli tangere*), kolonie kapradin (pro vlhčiny je význačná papratka samičí (*Athyrium filix femina*) a osladíč (*Polypodium dryopteris*), pro sušší místa kaprad samec (*Nephrodium filix mas*), dále ostrice (*Carex leporina* a *palluscens*), dosti hojná srha laločnatá (*Dactylis glomerata*), roztroušeně bika chlupatá (*Luzula pilosa*), tu onde hlistník hnizdák (*Neottia nidus avis*) nebo kolonie ostružníku skalního (*Rubus saxatilis*), pak krtičník hlíznatý (*Scrophularia nodosa*) apod.

Tento typ lesa poukazuje na vlhčí a humosní lesy bukové, odpovídající nejdolnější zoně lesní u Mariánských Lázni, avšak méně bujně vyvinuté a s menším počtem montáních druhů. Teprve výše na svahu nad tímto pásmem jsou jednotvárnější hercynské smrčiny s nečetnou metlicí pravou (*Deschampsia flexuosa*) a s hojnou arnikou horskou (*Arnica montana*), v nichž také černýš lesní (*Melampyrum silvaticum*) je neobvykle rozšířen. Při mechatém okraji mladého smrčí zastihli jsme tu vedle hruštičky menší (*Pirola minor*) hojně roztroušený jednokvětek velevkvetý (*Monesis grandiflora*).

Nad tímto pásmem začínají již čediče, jichž jednotlivé balvany jsou ovšem snešeny i mnohem výše. Napřed jsou to prstí víceméně zakryté balvany čedičové, na nichž z původního smíšeného háje se zachovaly pouze staré kleny a rozložité, velké jeřáby a ještě výše až k vrcholu kompaktní a romantické, strmě spadající skály. V zárezech a pokud to vůbec terén připouštěl, stoupal smíšený háj až pod samý vrchol, kde dnes se zachovaly ještě lísky a jednotlivé jilmы (*Ulmus montana*). V těchto hájích roste ve spoustách kaprad samec (*Nephrodium filix mas*), pak hojně bažanka vytrvalá (*Mercurialis perennis*), plciňík tmavý (*Pulmonaria obscura*), strdivka nicí (*Melica nutans*), samorostlík klasnatý (*Actaea spicata*), starček vejčitý (*Senecio Fuchsii*), kakost smrdutý (*Geranium Robertianum*), netýkavka nedůtklivá (*Impatiens noli tangere*), z dřevin též zimolez obecný (*Lonicera xylosteum*), rybíz pravý (*Ribes alpinum*) a nehojně bez červený (*Sambucus racemosa*).

Stoupáme po skalách nahoru. Zde míší se poměrně chudá asociace skalní s mechatinami na balvanech a s bylinami (částečně i plevelovými), sem vnikajícimi. Roste tu hojně kopřiva dvoudomá (*Urtica*

dioica) s maliníkem a s netýkavkou nedůtklivou (*Impatiens noli tangere*), hrachor lesní (*Lathyrus silvestris*) je velmi pospolitý, častá je mateřka trojžilná (*Moehringia trinervia*), na skalách vrcholových a podvrcholových roste pak kostřava načernalá (*Festuca rubra*) - ve zvláštní skalní a xerofiltin formě, netřesk výběžkatý (*Sempervivum soboliferum*), rozchodník prudký (*Sedum telephium*) - doleji, rozchodník prudký (*Sedum acre*), vrbovka chlumní (*Epilobium collinum*), puchýřník křehký (*Cystopteris fragilis*) a ve skulinách skal až na vrchol hojně sleziník severní (*Asplenium septentrionale*), pak smolnička obecná (*Viscaria vulgaris*) marunek barvířský (*Anthemis tinctoria*), zvonek okrouhlolistý (*Campanula rotundifolia*), jestřábník zední (*Hieracium murorum*), rožec rolní (*Cerastium arvense*), lipnice hajní (*Poa nemoralis*) jen místa. Nejzajímavější je však na mělkém černém humusu na skalách kolem vrcholu všeobecně rozšířena mateřídouška (*Thymus foliaceus*), nové plemeno mateřídouška vejčitá (*Th. ovatus*), význačná nápadně velkými a širokými, často více méně zbarvenými listy, které podpírají i krátká, hlavičkovitá nebo sotva prodloužená kvetenství, jakož i poloplazivým vzrůstem.

Pod skalami roste též růže alpská (*Rosa pendulina*) na několika místech a hned pod vrcholem stará zplanělá třešeň. K sedlu a k druhému vrcholku je v lese smrkovém dosti pospolitě oměj pestrý (*Aconitum variegatum*), kdežto na otevřeném balvanitém svahu pod vrcholem (k severu) jest jakási horská bylinná niva s přehojným a přestatným kokořkem přeslenatým (*Polygonatum verticillatum*), s vrbovkou úzkolistou (*Epilobium angustifolium*), bažankou vytrvalou (*Mercurialis perennis*), starčekem vejčitým (*Senecio Fuchsii*), kožincem sladkolistým (*Astragalus glycyphyllos*), pitulníkem žlutým (*Lamium galeobolon* a *maculatum*), kopřivou dvoudomou (*Urtica dioica*), krtičníkem hlíznatým (*Scrophularia nodosa*), samorostlíkem klasnatým (*Actaea spicata*), kapradinou samcem (*Nephrodium filix mas*) s maliníkem obecným (*Rubus idaeus*), rybízem alpským (*Ribes alpinum*) a zimolezem černým (*Lonicera nigra*).

Cestou k druhému vrcholu objevuje se již velmi pospolitě sveřep (*Bromus asper*), roztroušeně pšenice psí (*Triticum caninum*) a jednotlivě i řešetlák počistivý (*Rhamnus cathartica*).

K severu prostírá se od vrcholu ohromná mýt, bujně zarostlá maliníkem a nečetným starčekem vejčitým (*Senecio Fuchsii*), s velmi pospolitou bažankou vytrvalou (*Mercurialis perennis*) a mařinkou vonnou (*Asperula odorata*), s přehojnou netýkavkou nedůtklivou (*Impatiens noli tangere*), s velmi četnou vrbovkou drchničkolistou (*Epilobium angustifolium*), s roztroušenou vrbovkou horskou (*Epilobium montanum*), s oběma zimolézy - černým

a obecným (*Lonicera nigra* a *xylosteum*) a vzácnější s lýkovcem, s hojným sveřepem (*Bromus asper*) a roztroušeně pšenice psí (*Triticum caninum*), tu onde s trsy ostřice měkkostenné (*Carex muricata*), s množstvím kapradin, zejména samce, ale i dosti hojně a roztroušeně s kapradí rakouskou (*Nephrodium spinulosum*) - var. *elevatum* a přechodné formy k *dilatatum*. Nejsou tu však na čediči žádné význačné prvky hercynské (ba ani ne *Vaccina*) a podrost (s přehojnou mařinkou vonnou!) prozrazuje na první pohled buk, byť by tu dnes nebylo po něm ve smrčinách téměř stopy.

Stáčíme se pak na louky na SV od Závěšina, které mají jednak typy suchomilnější (např. s hojnou arnikou horskou, s kociánkem dvoudomým, třeslicí prostřední), jednak typy vlhkocomilnější a přecházejí pak v úvale v pravé horní rašelině, na dvou místech až do hloubky přes dva metry vypíchané. Ještě třeba podotknouti, že v lese se vyskytá na světlých, travnatých místech pcháč různolistý (*Cirsium heterophyllum*) a při okraji lesním v porostu trtina chloupkatá (*Calamagrostis villosa*).

Na loukách je místa rozšířena škarpa jestřábnikovitá (*Crepis succisifolia*). Směrem k rašelině jsou pastviny. Jsou tu i Nardeta, dobytkem nedotčená; analyza jednoho asociačního individua, s porostem uzavřeným, aspektu travinného, poskytla tento rezultát: smilka tuhá (*Nardus stricta*) v čistém uzavřeném porostu s nejvyšší možnou pokryvností; ostřice kulkonosná (*Carex pilulifera*), rozrazil lékařský (*Veronica officinalis*) a mochna nátržník (*Potentilla tormentilla*) hojně roztroušena; bika ladní (*Luzula campestris*) jednotlivě roztroušena, kostřava červená (*Festuca rubra*) pořídku; třezalka skvrnitá (*Hypericum quadrangulum*) jen ojedinele. Z mechů hojně ploník obecný (*Polytrichum commune*).

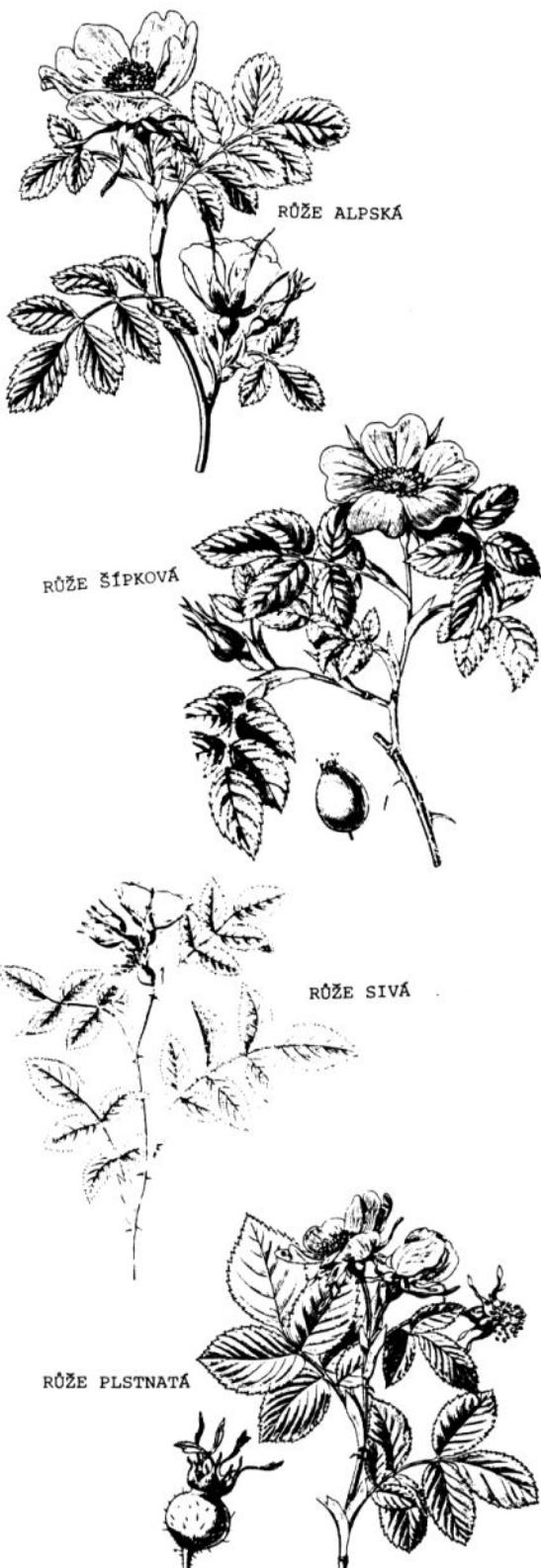
Vedle ale jsou i porosty vlhčí, kde roste roztroušeně všivec bahenní (*Pedicularis palustris*), místa sítina kostrbatá (*Juncus squarrosus*), jsou tu i vyschlé jámy, zarůstající celým porostem zábělníku bahenního (*Comarum palustre*) a okolo s velmi hojnou ostřicí šedivou (*Carex canescens*) a s suchopýrem úzkolistým (*Eriophorum angustifolium*).

V okolí rýpané rašeliny jest původní vegetace již zničena, ale dále jsou ještě partie rašelinných luk sphagnových a polyytrichových s klikvou žoravinou (*Vaccinium oxycoccus*) - místa velmi pospolitě, zejména v příkopech; rosnatka okrouhlolistá (*Drosera rotundifolia*), violka bahenní (*Viola palustris*), tučnice obecná (*Pinguicula vulgaris*), s ostřicí prosovou (*Carex panicea*) a ostřicí obecnou (*C. Goodenoughi*), s mochnou nátržníkem (*Potentilla tormentilla*), i s vtroušenou třeslicí prostřední (*Briza media*). Jinde ros-

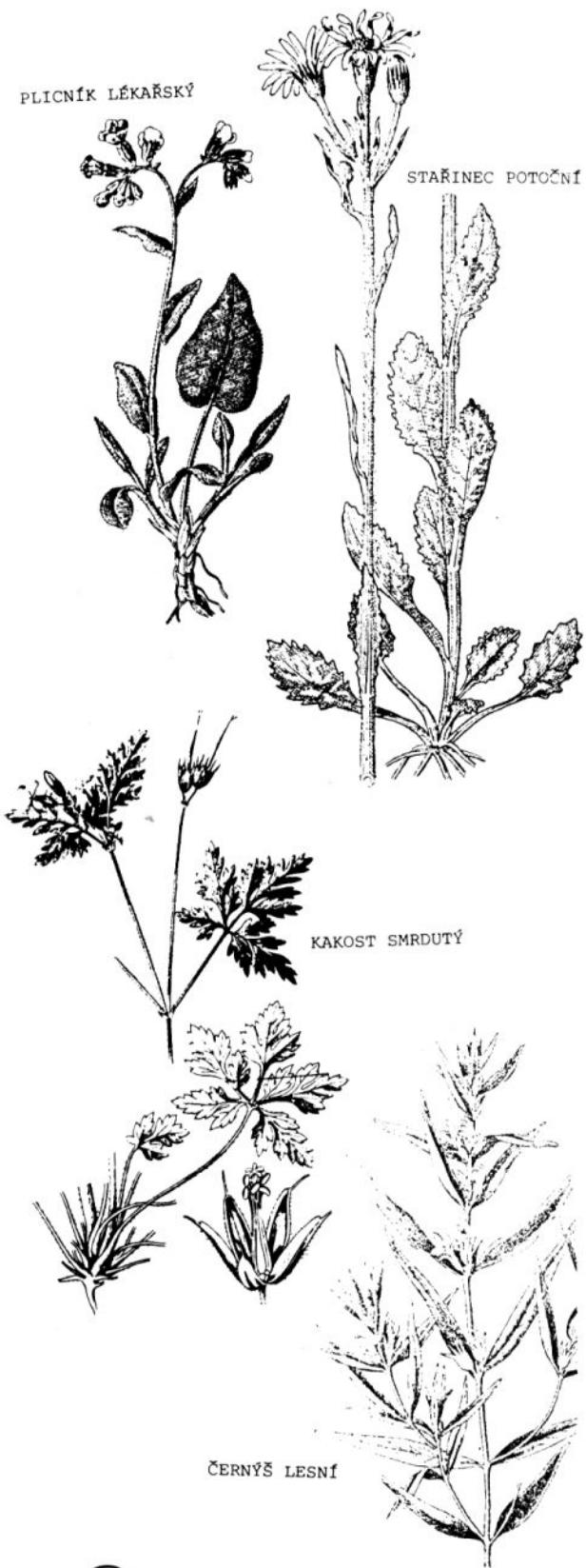
te na těchto lukách pospolitě vachta trojlistá (*Menyanthes*) se zábělníkem bahenním (*Comarum*) a kokrhelem menším (*Rhinanthus minor*), jinde opět je roztroušen stařinec potoční (*Senecio rivularis*), anebo dosti hojná škarda měkká jestřábíkovitá (*Crepis succisifolia*). Na sušších rašeliných místech je pak pospolitě vlochyně bahenní (*Vaccinium uliginosum*). Tyto rašeliny a rašelinné louky jsou zajímavým dokladem pro společenstva rostlinná, dnes jen v suchých zbytcích dochovaná.

Cestou přes "Alm" a odtud dále k Mariánským Lázním vcházíme opět v obvod humosních lesů (dnes smrkových, druhdy s bukem) s velice bujným podrostem, který zvláště lokálně má ráz montáné bukový, když se např. sdruží hojná mařinka vonná (*Asperula odorata*) s pšeničkem rozkladitým (*Milium effusum*), samorostlíkem klasnatým (*Actaea spicata*), věsenkou nachovou (*Prenanthes purpurea*), knotovkou lesní (*Melandryum silvestre*), starčekem vejčitým (*Senecio Fuchsii*), štavelcem kyselým (*Oxalis acetosella*), maliníkem obecným (*Rubus idaeus*), ptačincem pravým (*Stellaria nemorum*) atd. Také pcháč různolistý (*Cirsium heterophyllum*) a ostružník skalní (*Rubus saxatilis*) jsme tu zaznamenali.

Druhého dne opakoval jsem výstup na Wolfstein (880 m), jehož vegetační poměry jsem již dříve vyličil. Cestou k Rájovské myslivně (nyní Myslivecký domov anebo Jägerheim zvané) procházíme vlnkými smrčinami, jichž bujný porost zřejmě poukazuje na buk. Také mařinka vonná roste tu pospolitě a vše bují směs bylin, význačných pro montánní smíšené bučiny (též věsenka je obecná, pak knotovka lesní /*Melandryum silvestre*/, namnoze nápadně širokolistá, u vody též hojná rostlina kozlík bezolistý (*Valeriana sambucifolia* atd.). Jen tu onde na sušších místech jsou malé kolonie hercynské s metlicí křivolakou, ale borůvky a zejména brusinky, vřes a smilka scházejí docela. Ve vyšších partiích jsou však ve smrčinách hojně (s černýšem lesním /*Melampyrum sylvaticum*/, jestřábíkem zedním /*Hieracium murorum*/) a podle všech okolnosti můžeme usuzovat, že tu smrčiny byly původním společenstvem rostlinným a to ve dvou hlavních asociacích, rozšířených odtud až ke hranici hadců. Mimo obvyklý hercynský typ smrčin s hojnou metličkou křivolakou (*Deschampsia flexuosa*) jest tu rozšířena asociace s nesmírně hojnou a pospolitou trtičnou chloupatou (*Calamagrostis villosa*), která převládá zejména na plateau na polorašelinne prsti lesní. Tvořivá často hustý a souvislý porost v lesích od Rájovské myslivny ke kyselce "Pfarr-Sauerling". Ve smrčinách též hojně roste sedmikvítek evropský (*Trientalis europaea*), jehož květy bývají zpravidla 7-četné, avšak nalezli jsme i 6-, 8- a 9-četné, jakož i květ sedmiceň se 7 tyčinkami, avšak s jedním plátkem hluboce děleným a ukazujícím tak počínající chorisi, která vede k vyšší po-

PLICNÍK LÉKAŘSKÝ

lymetrii. Vyskytuje se i trojkvětné formy sedmikvítka a pod Wolfsteinem našel jsem jednotlivě i statné, obrovské formy s velkými listy a s větším počtem úzlabních listnatých os na spodu. Tu onde je v těchto lesích roztroušen pstroček dvoulistý (*Majanthemum bifolium*), z kapradin je pak význačná kaprad rakouská (*Nephrodium spinulosum*), avšak obvyklé hercynské typy v této asociaci zpravidla scházejí, při okraji cest provází nás ovšem v tomto území všudybytný pryskyřník hajní (*Ranunculus nemorosus*), tu onde i arnika horská (*Arnica montana*) a v příkopech odkvetlý stařinec potoční (*Senecio rivularis*). Tu onde jsou mechové mokřiny s ostřicemi a suchopýrem úzkolistým, mísí se i louky, které provází přehojný pcháč různolistý (*Cirsium heterophyllum*) v obou formách, nasazující již na květ, ale dosud nerozvětlený a opakující se na mnohých místech, pak hojný pcháč bahenní (*C. palustre*), škarda pravá jestřábkovitá (*Crepis succisifolia*), v kraji velmi rozšířená, dále obecný tu jetel kaštanový (*Trifolium spadiceum*), rdesno hadi kořen (*Polygonum bistorta*) - v lese trpasličí formy (!) a kuklík potoční (*Geum rivale*), jakož i stařinec potoční (*Senecio rivularis*) a prstnatec májový (*Orchis latifolia*). Mísí se roste ve vlhkých mechatých mokřinách (s rašeliníkem a ploníkem) pospolitě ostřice zobánkatá (*Carex rostrata*) vedle všeobecně rozšířené ostřice obecné (*C. Goedenoughii*). Zvláště mokrá místa vyhledává pak zábělník bahenní (*Comarum palustre*).

Poměrně vzácně nacházíme plošně omezená Nardeta. Přesná analýza jednoho hustého, uzavřeného a čistého porostu s ryze travinným aspektem dala tento výsledek: smilka tuhá (*Nardus stricta*) v statnější formě s nejvyšší možnou pokryvností; arnika horská (*Arnica montana*) roztroušeně; sítina kostrbatá (*Juncus squarrosus*) v nesčetných trsech, černýš lesní (*Melampyrum sylvaticum*) ojediněle. Metlička křivolaká (*Deschampsia flexuosa*) zcela ojediněle, bezkoleneček modrý (*Molinia coerulea*) v celém associačním individuu ve třech sterilních trsech; zcela ojediněle mochna nátržník (*Potentilla tormentilla*) a brusinka. Z měchů poměrně dosti travník Schreberův (*Hypnum Schreberi*), velmi málo ploník. Při analýze jednotlivých čtverečních metrů neobdržíme však nikdy všechny uvedené druhy.

Ještě před kyselkou "Pfarr-Säuerling" roste u lesní cesty mimo rozšířeného pcháče pravého (*Cirsium eriophorum*) též chrastavec doubravník (*Knautia silvatica*). Jdeme lesní pěšinou po hřebenu odtud dále k Wolfsteinu. Dosti náhle mění se ráz vegetace, místo smrkových lesů nastupuje borovice lesní s více méně hojně vtroušeným, ale krnícím smrkem a souvislým porostem vytváří s vřesem, brusinkou, borůvkou a vřesovcem pleťovým (*Erica carnea*). V těchto Ericeto-Callunetech, respektive Ericeto-Calluneto-Vaccinietech opakuje se pranepatrny počet druhů. Dosti hojně roztroušeny jsou tu kolonie dosud

nekvetoucího hvozdíku křivoštěního (*Dianthus silvaticus*), často se opakuje svízel lesní (*Galium silvestre*), silenka nadmutá (*Silene vulgaris*), třtina rákosovitá (*Calamagrostis arundinacea*), metlička křivolaká (*Deschampsia flexuosa*), mochna nástržník (*Potentilla tormentilla*), černý luční a lesní (*Melampyrum pratense* a *sylvaticum*) a velice hojná je na četných místech hasivka orličí (*Pteridium aquilinum*). I rožec kuřičkolistý (*Cerastium alpinum*) roste tu již ve vytáhlé a chlupaté formě. Porůznu je roztroušena sivá vlochyně bahenní (*Vaccinium uliginosum*) a dále zejména poblíže vrcholu je častý zimostrázk alpinský (*Chamaebuxus alpestris*).

Záhy přicházíme k dosti rozsáhlé skupině strmých hadcových skal na nichž rostou v množství význačné hadcové kapradiny a to v největší hojnosti sleziník hadcový (*Asplenium cuneifolium*), velice hojně sleziník klamný (*As. dulterinum - fallax*) a dosti hojně osladič hadcový (*Polypodium serpentini*), který jest zejména četný a velice typický ve štěrbinách skalních na západním svahu. Též lněnka pyrenejská (*Thesium pratense*) jest věrným a obecným průvodcem mělkého černého humusu na skalách, na nichž roste ve spoustách zvláštní forma kostřava ovčí (*Festuca ovina*) a také zvonek okrouhlolistý (*Campanula rotundifolia*) ve zvláštním tvaru s vytrvávajícími okrouhlými listy přízemními je tu obecný. Poněkud hlubší prst mezi skalami zarůstá celým porostem třtiny rákosovité (*Calamagrostis arundinacea*), s ní pak nalezneme hojnou silenku pravou (*Silene vulgaris*). Četná je svízel pravý (*Galium silvestre*), tu onde roste bika hajní (*Luzula nemorosa*) a ve zvláštní formě, blížící se plemenu biky sudetské (*alpestris*), též se vyskytuje zlatobýl obecný (*Solidago virga aurea*).

Na vrcholovém hřebenu nad restaurací roste na suchých skalnatých místech ve velké hojnosti rožec kuřičkolistý (*Cerastium alpinum*) a také obě hadcové kapradiny jsou tu zastoupeny, byť nehojně. Na svahu je tu volný bor (borovice lesní - *Pinetum silvestris*), kde stromovitý nadrost nijak podstatně neovlivňuje podrost, který je uzavřeným Calluneto-Ericetem, velice typickým a ovšem velmi chudým. Podrobná analýza rozsáhlého porostu tohoto volného boru s hustým a statným porostem, tvořeným v podstatě vřesem obecným (*Calluna vulgaris*) a vřesovcem pleťovým (*Erica carnea*), tu v přibližně stejné hojnosti, tu s převládajícím vřesem, místy též vřesovcem, poskytl tento resultát:

Brusinka obecná (*Vaccinium vitis idaea*) rostoušeně, borůvka černá (*V. myrtillus*) hojně roztroušena, třtina rákosovitá (*Calamagrostis arundinacea*) dost hojně roztroušena, metlička křivolaká (*Deschampsia flexuosa*) a bika hajní (*Luzula nemorosa*) rostoušeně. Také chraplavec rolní (*Knautia arvensis*) roztroušeně.

Nehojně (celkem pořídku roztr.): pstroček dvoulístý (*Majanthemum bifolium*), mochna nástržník (*Potentilla tormentilla*), silenka nadmutá (*Silene vulgaris*); ještě vzácněji štírovň růžkatý (*Lotus corniculatus f. serpentini*) a svízel syřišťový (*Galium verum*).

Ojediněle na šedočerné prsti jsou statné trsy sleziníku hadcového (*Asplenium cuneifolium*). Jako půdní pokrývka je hojně mechů a lišejníků, z těchto se místy značně uplatňuje pukléřka islandská (*Cetraria islandica*) a dutohlávka sobí (*Cladonia rangiferina*).

Z vrcholu Sangerberku sestupujeme řídkými vřesovcovými bory k SZ k silnici, vedoucí od Sangerberku. Nedaleko pod vrcholovým hřebenem roste na svahu mezi porostem vřesovce, vřesu a Vaccinií dosti hojně roztroušena lilia zlatohlávek (*Lilium martagon*), ještě nerozkvetlá, ve zvláštní formě, nápadně úzkými listy a lysými poupaty květními. Také bříza pýřitá (*Betula pubescens*) roste tu roztroušeně a jest nesporně samorostlá, což nelze bezpečně tvrditi o olší šedé (*Alnus incana*), která jest hojně vysázená při lesní cestě před Rájovskou myslivnou a také při silnici Sangerberské a v blízkosti vysázených stromků roste i hojně v křovitých formě, zdánlivě jako samorostlá.

Při lesní cestě roste též bedrník (*Pimpinella magna*) a pak již blíže k silnici a podél této na málo místech pospolitě kakost lesní (*Geranium sylvaticum*), všeobecně pak provádí tu vlhké příkopy starinec potoční (*Senecio rivularis*) - též obrovské, bohatě chocholičnaté, větvené formy, kuklík potoční (*Geum rivale*), tužebník jilmový (*Filipendula ulmaria*), hadí kořen větší (*Polygonum bistorta*), toten lékařský (*Sanguisorba officinalis*), škarpa bahenní (*Crepis paludosa*). Na ještě vlhčích místech roste v příkopech u silnice v množství tučnice (*Pinguicula vulgaris*), právě v nejlepším rozkvětu, s ní pak violka bahenní (*Viola palustris*). Pomněnka bahenní (*Myosotis palustris*) roste tu nezřídka v čisté bělokveté formě.

Místy se vytvořily ve vlhkých příkopech i *Sphagneta* a *Polytricheta* a v těchto mechatinách není vzácností sedmikvítka evropský (*Trentalis europaea*). Jsme zde již v obvodu smrčin a mimo hadce, avšak tato druhotně vzniklá *Sphagneta* slouží též jako útočiště pro vřesovec pleťový (*Erica carnea*), který tu místy vytvořil i celé skupiny. Avšak ještě dále, kde odbočuje silnice, jest vliv hadce zretečelný a to jak v borech s Calluneto-Ericetem, tak v pospolitém rožci kuřičkolistém (*Cerastium alpinum*) při silnici. Jako na Wolfsteinu pozorujeme i tu vedle typické borovice lesní zvláštní stromovitou formu s úzce pyramidální korunou.

Odtud dále při lesní silnici k Nimrodu hadce přestávají. Projevuje se tu na

první pohled porostem smrčin s doprovodem obvyklých hercynských travin a bylin. V celých porostech roste tu podél silnice na mnoha místech chraťavec doubravní (*Knautia silvatica*), často se též opakuje pcháč různolistý (*Cirsium heterophyllum*), tu onde věsenka nachová (*Prenanthes purpurea*) a řidčeji chlupáček (*Hieracium pratense*), u lesních bystrin roste pospolitě blatouch položený (*Caltha radicans*) a místy kozlík bezlistý (*Valeriana sambucifolia*). U malého, ostřicemi zarůstajícího rybníčku poblíže Nimrodu je opět pospolitě zábělník bahenní (*Comarum palustre*). Olše šedá je tu pěstována a zdánlivě samorostlá.

Odtud pokračujeme lesní silnicí, vedoucí k jihu k Mariánským Lázním. Přicházíme tak konečně do roklnatého lesního údolí Maxova, vedoucího ke kotě 664; v něm jest po levé straně, právě botanicky nejzajímavější a nejkrásnější partií "Abt Helmer Sprungschanze des Wintersportklubs Marienbad".

Toto hluboké lesní údolí jest chladné a vlnké a dnes tu nalézáme pěkný a starý smrkový les. Bujná montání vegetace rozvinula se nejen v samotné blízkosti potoka, nýbrž i dále v podrostu lesním, vytvářejíc jakousi hustou a vysokou bylinnou nivu horskou, jejíž přední ozdobou je nesčetný mléčivec (*Mulgiedium alpinum*), na světlejších místech již v plném rozkvětu. Jest tu rozšířen v úžasném množství a to jak v pěkných skupinách u potoka a poblíže něho, tak v ohromných, neuvěřitelně rozsáhlých porostech na světlejších místech a mýtinách, kde místy pokrývá mnoho desítek čtverečních metrů tak husté, jakoby tu byl vyset. Ani v Krkonoších nebo v Karpatech nevidíme zpravidla tak husté a jednolité porosty této nádherné modrokveté horské kompozity, která má pro Císařský les zvláště důležitost. Na novém nalezišti zjistil jsem tu statný, bělokvetý pryskyřník platanolistý (*Ranunculus platanifolius*), rostoucí roztroušeně v blízkosti potoka. Jinak je z montáních typů všeobecně rozšířena knotovka lesní (*Melandryum silvestre*), věsenka nachová (*Prenanthes purpurea*) - tato je obdivuhodně měnlivá tvarem listů a často nadmíru statná a velmi pospolitá, roztroušen je kokořík přeslenatý (*Polygonatum verticillatum*), z dřevin roste místy v celých skupinách zimolez černý (*Lonicera nigra*), kdežto růže alpská (*Rosa pendulina*) není do té míry hojná.

Místy se vedle bylin mohutně uplatňují kapradiny, především papratka samičí (*Athyrium filix femina*), roztroušené kaprad rakouská (*Nephrodium spinulosum*), pak větší kolonie osladíčů (*Polypodium dryopteris*, řidčeji *phegopteris*) v menších skupinách. Vlnkomilné bylinky, jako škarda bahenní (*Crepis paludosa*), krabilice chlupatá (*Chaeophyllum hirsutum*), kozlík bezlistý (*Valeriana sambucifolia*), pomněnka bahenní (*Myosotis palustris*) tužebník jilmový (*Filipendula ul-*

maria), pryskyřník plazivý (*Ranunculus repens*) a pod. neomezuji se jen na břehy a lesní mokřady, nýbrž účastní se tu ve vlnkém a chladném ovzduší na tvorbě hustých a rozlehlych porostů bylinných, v nichž vedle jmenovaných již druhů roste samorostlík klasnatý (*Actaea spicata*) hojně, plícník tmavý (*Pulmonaria obscura*), ptáčinec hajní (*Stellaria nemorum*), netýkavka nedůtklivá (*Impatiens noli tangere*) hojně, kopřiva dvoudomá (*Urtica dioica*) hojně, stařinec vejčitý (*Senecio Fuchsii*) hojně, chraťavec doubravní (*Knautia silvatica*) místy pospolitě, čistec lesní (*Stachys silvatica*) hojně, prvosenka vyšší (*Primula elatior*) roztroušeně, vraničko oko čtyřlisté (*Paris quadrifolia*) dosti hojně, svízel vonný (*Asperula odorata*) místy v koloniích(!), kyčelnice devítileštá (*Dentaria enneaphyllos*) nehojně, štavel kyselý (*Oxalis acetosella*) hojně, pšeníčko rozkladité (*Milium effusum*) dosti hojně, srha laločnatá (*Dactylis glomerata*) roztroušeně, přeslička lesní (*Equisetum silvicum*). Pro mokřiny je význačný blatouch položený (*Caltha radicans*) a vzácněji mokrý vstřícnolistý (*Chrysoplenium oppositifolium*); ve vodě roste pospolitě řeřišnice hořká (*Cardamine amara*). Z dřevin je velmi hojný ostružník maliník obecný (*Rubus idaeus*), vzácně líkovec jedovatý (*Daphne mezereum*). Na jedné mýtině, na vlnčím travnatém místě roste pospolitě pcháč různolistý (*Cirsium heterophyllum*), pořídku pak upolín evropský (*Trollius europaeus*). Pod "Sprungschanze" je zdvočelý vlčí bob mnoholistý (*Lupinus polyphyllus*), zatím nehojně.

Již tento stručný náčrt dokazuje, že Maxovo údolí značí vyvrcholení horského rázu Císařského lesa. Jako v mnohých hercynských soustavách horských soustředí se tu největší počet montáních typů nikoliv v zóně nejvyšší, nýbrž v nejdolejší, kde stinný chlad roklnatého lesního údolí, hojná vláha a bohatý humus podporují jejich zdárný výskyt. Popsané společenstvo, ve kterém horské druhy a především mléčivec projevují vrcholnou životní sílu a schopnost expanse, náleží k dolejší zóně lesní, jak jsme ji poznali u Mariánských Lázní. Přimíšení buku a klenu, dnes scházejících, je tu nesporné. Rozdíl je ovšem v tom, že zde v roklnatém údolí při větší vlnnosti půdy i ovzduší je vegetace ještě bujnější a typů montáních více.

Za kotou 664 odbocujeme ze silnice vedoucí k Mariánským Lázním nahoru na lesnatý svah, kterým stéká malý potůček. Na začátku lesa roste tu nehojně hrachor lnolistý (*Lathyrus montanus*), výše na svahu je ve smrkovém lese bujná vegetace, na které se především účastní netýkavka nedůtklivá (*Impatiens noli tangere*), nesčetná svízel vonná (*Asperula odorata*) a přehojná kyčelnice devítileštá (*Dentaria enneaphyllos*), která tu místy roste v celých porostech a vytváří formy 3- až 5-listé, s úkrojkými velice širokými až úzkými, hrubě nebo jemně zubatými.

Jinak tu roste v celých porostech šťavel kyselý (*Oxalis acetosella*), hojně samostník klasnatý (*Actaea spicata*) a vraní oko čtyřlisté (*Paris quadrifolia*), pak roztroušené žindava evropská (*Sanicula europaea*), porůznu violka lesní (*Viola silvatica*), pitulník žlutý (*Lamium galeobdolon*), pstroček dvoulistý (*Majanthemum bifolium*), osladič (*Polypodium dryopteris*), kakost smrdutý (*Geranium Robertianum*), čarovník alpský (*Circaea alpina*), místy roste velmi pospolitě ptačinec hajní (*Stellaria nemorum*) a zejména na vlhčích místech v bohatých skupinách se sdržuje papratka samičí (*Athyrium filix femina*), kdežto mokřiny v potoku vyznačuje opět blatouch položený (*Caltha radicans*), mokrýš střidavolistý a vstřícnolistý (*Chrysosplenium alternifolium* a *oppositifolium*) a opět řeřišnice hořká (*Cardamine amara*). Svh je dosti humosní, ač místy vyvstávají velké balvany žulové, některé v podobě malých skalek. Na těchto balvanech rostou často dosti statné smrky, jichž kořeny - kmenu podobné - se plazí po těchto

částečně téměř holých balvanech a po jedné straně pak rostou podél balvanu do země. Tak tomu bývá zejména na lavicovitých balvanech, kdežto balvany menší a hranaté bývají někdy dokonale obrostlé vzdušnými kořeny. Někdy se během doby i balvan uvolnil, nebylo-li vzdušných kořenů příliš mnoho a pak vznikly pěkné chudovité smrky, kdežto jiné, méně typické, se vytvořily propadáním humosní půdy.

Pod silnicí, na terénu téměř plochém a ještě vlhčím, vznikl poněkud odchylný, ač velmi jednotvárný typ smrčiny s nekonečnými porosty netýkavky nedůtklivé (*Impatiens noli tangere*) a s nehojně vtroušenými vlhkomilnými druhy jako je zběhovec plazivý (*Ajuga reptans*). Dosti častý je tu mokrýš vstřícnolistý (*Chrysosplenium oppositifolium*).

Již poblíže Mariánských Lázní je na několika místech nad potokem v hojnosti zplanělý kolotočník ozdobný (*Telekia speciosa*).

MLÉČIVEC ALPSKÝ

VACHTA TROJLISTÁ

KOZLÍK DVOUDOMÝ

